

Vilniaus Universitetas
Filosofijos fakultetas

Informacijos Visuomenės studijų centras
REGIONINĖS PLĖTROS CENTRŲ VAIDMUO IR VEIKLA LIETUVOJE

Živilės Bertavičiutės
Informacijos visuomenės studijų
magistro darbas

Mokslinis vadovas: prof. A. Augustinaitis

VILNIUS, 2006

Baigiamąjį darbą,
patvirtintą Filosofijos fakulteto dekanų įsakymu Nr., parengiau savarankiškai,
galutinai suredagavau ir įteikiau vadovui.

(Data)

(Absolvento vardas, pavardė ir parašas)

Baigiamasis darbas atitinka (neatitinka) MA darbams keliamus reikalavimus ir gali būti
ginamas

(Data)

(Vadovo pareigos, vardas, pavardė ir parašas)

Baigiamasis darbas su vadovo tarpininkavimu gautas

(Data)

(Informacijos visuomenės studijų administratorės parašas)

TURINYS:

SANTRAUKA.....	4
SUMMARY	5
ĮVADAS.....	6
1. REGIONŲ PLĖTRA.....	8
1. 1. Regiono sampratos kaita.....	8
1. 2. Subalansuota regiono plėtra.....	14
1. 3. Besimokantis regionas.....	16
1. 4. Inovacinė sistema regione.....	18
2. REGIONINĖ PLĖTRA EUROPOS SAJUNGOJE.....	22
2. 1. Regionai Europos Sąjungos šalyse.....	24
2. 2. Regioninės plėtros finansavimo galimybės.....	27
3. REGIONINĖ PLĖTRA LIETUVOJE.....	36
3. 1. Lietuvos regioninės politikos teisiniai pagrindai.....	36
3. 2. Regioninės politikos Lietuvoje raidos etapai.....	41
3. 3. Regioninės plėtros centrų veikla Lietuvoje.....	43
3. 4. Regioninės plėtros vaidmuo Lietuvoje.....	50
IŠVADOS.....	60
LITERATŪRA.....	62
PRIEDAI.....	67

SANTRAUKA

REGIONINĖS PLĖTROS CENTRŲ VAIDMUO IR VEIKLA LIETUVOJE

Europos Sąjungos regioninė politika yra viena iš pagrindinių ES vykdomų politikų. Darbas yra skirtas regioninės plėtros problemoms Lietuvoje analizuoti.

Darbo objektas – regioninė plėtra Lietuvoje 1998-2005 m.

Darbo tikslas – įvertinti regioninės plėtros centrų vaidmenį ir veiklą Lietuvoje.

Remiantis tuo, kad Lietuvos regioninė plėtra vykdoma pagal ES modelį, tyrime pagrindinis dėmesys skirtas tiems rodikliams, kuriuos, vertinant regionų plėtrą prioritetiniais išskiria ES. Darbe Europos Sąjungoje taikomais regionų palyginimo kriterijais, analizuojami Lietuvos regionų svarbiausi rodikliai siekiant įvertinti regioninės plėtros poveikį regionams. Tikslesniam regionų apibūdinimui naudojami ne vien minėti rodikliai, bet ir svarbiausi juos lemiantys veiksniai. Tyrime analizuojami šie pagrindiniai regioniniai rodikliai: BVP, tiesioginės užsienio investicijos, užimtumas, vidutinis darbo užmokestis, migracija. Tyrimui naudojami LR Statistikos departamento regioniniai rodikliai.

Darbe teigiama, kad svarbiausią įtaką Lietuvos regioninės politikos raidos kryptčiai paskutiniaisiais metais daro ES regioninės politikos principai ir reikalavimai. Regioninė politika Lietuvoje formavosi tiesioginio ES poveikio pasėkoje kaip pasirengimo narystei ES ir, konkrečiai, struktūrinės pagalbos panaudojimui, dalis. Sprendžiant pasirengimo struktūrinių fondų panaudojimui efektyvumo problemą Lietuvoje buvo pasirinktas centralizuotas struktūrinės pagalbos įsisavinimo modelis.

Lietuvos regioninės plėtros procese galima išskirti šiuos regioninės plėtros centrus: regionai-apskritys, regioninės plėtros agentūros, euroregionai. Dažniausia regioninės plėtros centrų veikla vykdoma pasitelkus projektus, remiamus Europos Sąjungos.

Tarpreregioniniai socialiniai-ekonominiai skirtumai Lietuvoje tik didėja, blogiausia situacija yra Tauragės ir Marijampolės regionuose, geriausia – Vilniaus ir Klaipėdos regionuose.

SUMMARY

THE ROLE AND ACTIVITIES OF REGIONAL DEVELOPMENT CENTERS IN LITHUANIA

Regional policy of the EU is one of the main EU policies. The thesis aims at the analysis of regional development issues in Lithuania.

The subject of the research is the development of regional policy in Lithuania in 1998-2005.

The aim of the thesis is to value the activities and role of regional development centers in Lithuania.

As far as regional development in Lithuania follows the EU model, the thesis focuses on those indicators that, in terms of evaluation of regional development, are regarded as priority by the EU. By using EU comparability criteria, the thesis analyses key indicators used to evaluate the impact of regional development on regions. Apart from the mentioned indicators, key factors influencing them are used for the purposes of more accurate description of regions. The survey focuses on the following main indicators: GDP, FDI, occupancy rate, average salary and migration. The survey draws on regional indicators available at the Department of Statistics of the Republic of Lithuania.

The work makes a statement that principles and requirements of the EU regional policy had a major influence on the development of regional policy in Lithuania. Regional policy in Lithuania took shape under the direct influence of the EU and in the course of preparation to the accession to the EU and, more particularly, with the purpose to be ready for the absorption of the EU structural funds. Seeking to solve the problem of effectiveness of absorption of the structural funds, Lithuania had opted for a centralized model.

The following centers of regional development could be singled out: region-counties, regional development agencies, Euro regions. Usually activities of regional development centers are carried out by employing EU supported projects. Interregional socio-economic differences in Lithuania are growing bigger, with the situation being worst in Tauragė and Marijampolė regions and the best in Vilnius and Klaipėda.

IVADAS

Europos Sąjungos (ES) regioninė politika turi didelę reikšmę Lietuvos regioninei politikai. ES Struktūriniai ir sanglaudos fondai yra laikomi vienais svarbiausių Lietuvos narystės ES privalumų. Lietuvos įstojimas į Europos Sąjungą spartina regionų plėtros problemų sprendimą. Dėmesys regionams - Europos Sąjungos politikos dalis. Regionų plėtra Europos Sąjungoje suprantama kaip bendruomenės gyvenimo socialinio, ekonominio, aplinkosaugos, technologijos, kultūros vystymasis. Europos Sąjungos šalys, siekdamos skatinti regionų plėtrą ir mažinti skirtumus tarp regionų, skiria daug lėšų atsilikusių regionų pakėlimui ir vystymui. Galimybė pasinaudoti Europos Sąjungos struktūrinių fondų parama suaktyvina regionų plėtrą ir Lietuvoje.

Technologizacija, inovacijų plėtra koncentruoja kvalifikuotus specialistus Lietuvos centruose. Didieji miestai su įvairiapusiais ištekliais turi geresnes sąlygas regionų plėtrai. Tai gali paskatinti dar didesnius regioninius netolygumus. Lietuvos regionai turi mobilizuoti bendruomenės jėgas, lanksčiai reaguoti į ekonominių bei politinių veiksnių įtaką. Lietuvai, kiekvienam šalies regionui, būtina rasti savo vietą plėtojant Europos ekonomiką.

Lietuva tapusi Europos Sąjungos nare ieško sprendimų kaip mažinti skirtumus tarp regionų. Integracija į Europos Sąjungą suteikė naujas galimybes, kuriomis reikia mokėti pasinaudoti. Tokių uždavinių įgyvendinimui kuriama Lietuvos regioninė politika.

Lietuvos regioninės politikos tematika yra aktuali, nes vis dar ieškoma optimalių priemonių sprendžiant regionų plėtros problemas.

Tyrimo objektas – regioninė plėtra Lietuvoje 1998-2005.

Darbo tikslas – įvertinti regioninės plėtros centrų vaidmenį ir veiklą Lietuvoje.

Uždaviniai:

1. Išskirti pagrindinius subalansuotos plėtros, mokymosi ir inovacijų veiksnius regionų plėtroje.
2. Aptarti Europos Sąjungos regioninės plėtros galimybes ir Lietuvos regioninę plėtrą.
3. Atlikti pagrindinių Lietuvos regioninių rodiklių 1998-2004 m. lyginamąją analizę.

Darbo metodologija remiasi subalansuotos plėtros, besimokančio regiono ir inovacijų sistemos koncepcija.

Darbe taikyti *tyrimo metodai* – sisteminė mokslinės literatūros, dokumentų analizė. Tyrimo metu buvo naudojama kiekybinė metodologija, siekiant palyginti, apibendrinti pagrindinius Lietuvos regioninius rodiklius.

Socialiniams ir ekonominiams regionų pranašumams ir trūkumams įvertinti ES plačiai naudojama EUROSTAT'o (Europos Bendrijos statistikos tarnyba) parengta statistinė regionų analizė, kurios pagrindą sudaro BVP, nedarbo lygio, investicijų ir vidutinio darbo užmokesčio statistinių rodiklių analizė (Pareigis, Dorofejeva: 2004, 61).

Tačiau tai ne vieninteliai rodikliai, apibūdinantys socialinę-ekonominę situaciją regione ir lemiantys regioninius skirtumus. Socialinėje plotmėje svarbiausi regionų plėtrą stabdantys požymiai yra kritiška demografinė situacija ir negatyvi socialinė būklė.

Remiantis tuo, kad Lietuvos regioninė plėtra vykdoma pagal ES modelį, darbe pagrindinis dėmesys bus skirtas tiems rodikliams, kuriuos, vertinant regionų plėtrą prioritetais išskiria ES. Darbe Europos Sąjungoje taikomais regionų palyginimo kriterijais, analizuojami Lietuvos regionų svarbiausi rodikliai siekiant įvertinti regioninės plėtos poveikį regionams. Tikslesniam regionų apibūdinimui naudojami ne vien minėti rodikliai, bet ir svarbiausi juos lemiantys veiksniai. Tyrime analizuojami šie pagrindiniai regioniniai rodikliai: BVP, tiesioginės užsienio investicijos, užimtumas, vidutinis darbo užmokestis, migracija. Tyrimui naudojami LR Statistikos departamento regioniniai rodikliai, kurie pateikti *regioninių duomenų bazėje* (www.std.lt).

Tyrimo hipotezė - Europos Sąjungos struktūrinių fondų paramos įsisavinimas įtakoja regionų plėtrą ir skatina pagrindinių regioninių rodiklių augimą, bet toliau didina tarpregioninius skirtumus.

Europos Sąjungos kontekste subalansuotos plėtos, besimokančio regiono ir inovacijų idėjos paskutiniu metu tampa pagrindinėmis regioninės plėtos kryptimis. Darbo problematika apibrėžta tokiais pagrindiniais klausimais: Kaip pritaikomos subalansuotos plėtos idėjos, mokymosi ir inovacijų veikla regionų plėtroje? Kokia Europos Sąjungos vieta regioninės plėtos požiūriu? Kas organizuoja ir plėtoja regioninę plėtrą Lietuvoje?

1. REGIONŲ PLĖTRA

1. 1. Regiono sampratos kaita

Regionas – pagrindinis regioninės politikos objektas. Regionus tyrinėja daugelis mokslininkų, todėl šis terminas apibrėžiamas labai skirtingai: juo gali būti geografiškai bei ekonomiškai apibrėžiamos teritorijos, pvz., - didelių ir mažų pajamų teritorijos, aukšto arba žemo nedarbo lygio teritorijos. Regionai gali būti klasifikuojami pagal jų pagrindines urbanizuotas teritorijas ir jų funkcijas, pagal rinkos potencialą, pagal atitinkamos rūšies ekonominės veiklos svarbą regione. Tačiau regionas, pasižymintis gyventojų koncentracija ir pramonine veikla paprasta nesunkiai yra apibūdinamas ir geografiškai. Pasak C. H Anderson, regiono sąvoka yra labai neapibrėžta ir svyruoja tarp specifinio teritorinio ir bendrai sektorinio apibrėžimo. Autorius teigia, kad į regioną galima žiūrėti kaip į socialinę ir politinę struktūrą (Anderson:1993, 28).

Panašų požiūrį, tik labiau iš ekonominių mokslų pusės, išreiškia toks regionų apibrėžimas (Бильчак, Захаров: 1998, 41):

Regionas – tai socialinės-ekonominės erdvės visuma, charakterizuojama visų nuosavybės formų gamybos struktūra, gyventojų, darbo vietų koncentracija bei turinti savo teritorijos valdymo organus.

Rusų moksle *regionas* suprantamas kaip teritorija, pasižyminti bendromis gamtinėmis, socialinėmis-ekonominėmis, nacionalinėmis-kultūrinėmis ir kitomis sąlygomis (Уткин, Денисов: 2002, 5).

Taigi klasikinis regiono apibrėžimas yra:

Regionas – tai teritorija, pasižyminti tam tikromis specifinėmis gamtinėmis, demografinėmis, socialinėmis ir ekonominėmis sąlygomis, kurios jį charakterizuoja ir skiria nuo gretimų teritorijų (Šimelevič, Bagdzevičienė: 2001, 275).

XX a. 7-ojo dešimtmečio pabaigoje Ž. Budvil ir P. Potje pasiūlė regioną Europoje apibrėžti kaip konkretų ekonominį vienetą (Budvil, Potje: 1996, 11). Šios regiono sampratos bruožas yra tas, kad ji padeda susieti transporto tinklą ir miestų augimo centrus atsižvelgiant į jų tarpusavio lyginimą.

8-ojo dešimtmečio pabaigoje regionu buvo laikoma socialinė ir ekonominė teritorinė visuma, kuriai būdinga visų nuosavybės formų gamybos buvimas, gyventojų,

darbo vietų, kultūrinė aplinka. Apibūdinant regionus, pirmiausia įvardijama svarbiausia ekonominė problema, todėl išskiriami atsilikę, nuosmukio, silpni ar depresiniai regionai.

Analizuodamas regionų ypatybes, F. Farinelli stebėjo nedidelių pramonės įmonių atsiradimą tame pačiame regione, jų bendradarbiavimą ir konkurenciją gaminant prekes specializuotoms pasaulio rinkoms tokiuose sektoriuose, kaip drabužiai, tekstilė ir avalynė. Regioną jis identifikuoja kaip įmonių grupes, kurios apima begales artimai sąveikaujančių mažų ir vidutinio dydžio įmonių, skiriančių plėtros galimybes vienai vyraujančiai gamybos veiklai. Dažniausiai ši veikla vykdoma santykinai ribotoje geografinėje vietovėje, kuri turi specifinę kultūrinę aplinką, sukurtą remiantis žiniomis (Farinelli: 1996, 17).

A. M. Guillermo M. A. Mercedes, G. Garcia nagrinėdami regionų netolygumus, mini *besivystančio regiono sampratą*. Tai stipraus nuosmukio apimtas regionas, kurio būvį formaliai pripažįsta šalies regioninė politika ir kuriam reikalingas pramonės atnaujinimas (Guillermo: 1996, 641-649).

XX a. 9-ame dešimtmetyje konkurencingumo veiksnys tapo svarbiausias didinant pelną ir dalijantis rinkas, todėl išryškėja *konkurencingo regiono samprata*. Konkurencingi regionai patrauklūs ne tik vietinėms įmonėms, bet ir transnacionalinėms bendrovėms. Šie regionai apibūdinami tais pačiais kriterijais kaip ir konkurencingos įmonės: nenutrūkstamos veiklos tobulinimas, naujų idėjų, žinių ir patirties įgyvendinimas bei kvalifikacijos kėlimas. Regionų vaidmuo tampa svarbesnis nei anksčiau. Jie su globalia ekonomika susisieja įvairiais mechanizmais: prekyba, eksportu, investicijomis ir inovacijomis, viduje ir išorėje.

XX a. pab. atsiradus informacijai ir žiniomis pagrįstoms technologijoms, M. Piore ir C. Sabel apibūdina *regiono kooperacijos ypatumus*: tai teritorija, paremta įmonių grupių, kurios pademonstravo savo lanksčią specializaciją, tenkinant netgi tokių technologiškai reiklų sektorių, kaip keramika, plastika, metalo apdirbimas ir pramoninė automatizacija, poreikius (Piore, Sabel: 1984, 58)

Terminas *regionas* gali apibūdinti ne tik valstybės viduje susiformavusius teritorinius darinius, bet ir globalinį regioną peržengiant nacionalinės valstybės sienas. Vienas iš tokių regiono pavyzdžių yra pati Europos Sąjunga.

Optimalią galimybę regionui išsaugoti ir didinti jo ekonominį pranašumą suteikia technologijos ir žinių bazės sintezė per bendravimo ryšius (Bagdzevičienė, Vailiauskatė: 2001, 36). O ankstesnis požiūris į regiono vystymąsi iš pramoninės bazės pozicijų pripažįstamas ribotu.

Regionas globalizacijos amžiuje toks, kuris turi ir valdo infrastruktūrą, įskaitant reikalingus fizinius, ryšių, gamybos ir žmogiškuosius elementus, reikalingus inovacijų, gamybos ir mokymo skatinimui (Bagdzevičienė, Vasiliauskaitė: 2001, 36).

Infrastruktūra čia paremta ne gamyba, pramonine baze, o žiniomis. Labai svarbiais prioritetais tampa žmogiškieji, technologiniai ir kultūriniai ištekliai.

Regionams, plėtojantiems savo žinių bazę, taikoma *besimokančio regiono samprata*. Kaip sako pavadinimas, šie regionai veikia kaip žinių ir idėjų surinkėjai ir saugyklos. Jie kuria tokią aplinką ir infrastruktūrą, kuri skatina žinių, idėjų ir mokymo srautų generavimą. Besimokantys regionai yra didėjančios svarbos inovacijų ir ekonominio augimo šaltiniai ir globalizacijos varikliai. Žiniomis pagrįstų besimokančių regionų plėtra paremta atviru bendravimu (Bagdzevičienė, Vasiliauskaitė: 2002, 37).

Literatūroje, nagrinėjančioje globalizaciją, akivaizdžiai išryškėja tema, aptarianti naują regionų, kaip reikšmingų ekonominio būvio veiksmų, charakteristiką. Ši tema eskaluojama įvairiomis formomis. Nežabojamo kapitalizmo pranašams, globalizacija skelbia nacionalinės valstybės, kaip reikšmingo ir labai svarbaus ekonominio subjekto, baigtį. Ši valstybės baigtis lydima, įtakojama ir skatinama naujų būdingų ekonominės veiklos geografinių subjektų – regionų – įsitvirtinimo.

Tačiau gana įtakinga tampa ir kitokį požiūrį propaguojanti teorija, kuri teigia, jog valstybės vaidmuo nesumenko, o veikia tas vaidmuo, jo formos, bei funkcijos yra naujai apibrėžiamos įvairiais lygiais: nacionaliniu, supranacionaliniu ir regioniniu (Rainnie: 2002, 1).

Iš esmės, pažangiausioms organizacinių tinklų formoms taikomi lankstumo reikalavimai numato, kad jie gebėtų greitai ir efektyviai susitvarkyti bei persitvarkyti. Žinioms vis sparčiau tampa pagrindiniu ekonominio gyvenimo komponentu, kooperacijos ir konkurencijos keliama reikalavimai tampa vis labiau kompleksine varomąja, centruojamąja ekonominės veiklos jėga, ypač pasireiškiančia aukštųjų technologijų srityse. „Valstybės – Rinkos“ dichotomija atmiršta ir yra pakeičiama asociatyviomis valdymo formomis.

Pagrindžiant pateiktą argumentaciją, Morgan (1997) siūlo tris pagrindinius teiginius:

- 1) tinklų paradigma aplenkia tradicinę antinomiją tarp valstybės ir rinkos, įrodinėdama viešųjų ir privačių institucijų tarpusavio priklausomybę, bei viduriniųjų institucijų, tokių kaip plėtros agentūros svarbą;

- 2) auganti ekonominės geografijos ir inovacijų tyrinėjimų tarpusavio įtaka suteikia institucijoms (tokioms kaip universitetai) ir socialinėms konvencijoms svarbų vaidmenį ekonomikos raidoje;
- 3) regioninės plėtros strategijos tokiu būdu yra kreipiamos tokia linkme, kuri remia inovacijų bei tinklinio bendradarbiavimo principus ir nagrinėja socialinio kapitalo potencialą (apimant pasitikėjimą ir tarpusavio sąveiką) (Morgan, ct. pg. Rainnie: 2002, 1).

Naujojo institucionalizmo mintis puoselėja požiūrį, kuris skiriasi nuo seniau vyravusių teorijų. Naujoji mokykla veikia eina prie esmės, regioninės specifikos, ilgalaikių ir įvairiais veikėjais besiremiančių politinių veiksmų. Dėmesys sukonzentruojamas į regiono (o ne į individualios firmos) gerovės kūrimą, gerinant ekonominę, institucinę ir socialinę bazę kaip būtiną komercinės sėkmės sąlygą.

Naujasis institucionalizmas pabrėžia dvi pagrindines problemas. Pirmiausia, kad ekonominė elgsena yra įstrigusi tarpasmeninių santykių tinkluose, be to, yra lemiamai veikiama tokių faktorių kaip abipusė priklausomybė, pasitikėjimas ir kooperacija (arba visiškų jų priešingybių).

Antra – ekonomika yra formuojama ilgalaikių patvarių kolektyvinių jėgų. Tai gali būti tiek formalios institucijos, tiek ir neformalūs, nerašyti (neiškakinti) institutai tokie kaip įpročiai, normos ir rutina.

Šias problemas nagrinėti skatina tai, jog inovacijos tampa ekonominės raidos progreso ašimi. Inovacija čia suprantama kaip produktų, procesų ir organizacinės inovacijos forma, taip pat socialinės bei institucinės inovacijos pramonės šakos, regiono ar šalies mastu.

Pirmiausia, inovacija suprantama kaip interaktyvus procesas, o ne kaip linijinis procesas (kaip buvo manoma anksčiau), pagrindinę poziciją dabar užima atsakomosios reakcijos kilpų nagrinėjimas.

Antra, inovacija yra įtakojama eilės institucinių rutinų bei socialinių susitarimų (papročių). Vis labiau įprastinis elgesys įkūnija žinias, kurios dažniausiai būdavo neišsakomos, kaip ir tokie aspektai, kaip pasitikėjimas, aptinkami pačioje inovacijos proceso šerdyje.

Visa tai veda prie socialinio kapitalo koncepcijos, kur pastarasis suprantamas kaip normos, tinklai bei kontaktai ir pasitikėjimas, kurie palengvina kooperaciją abipusės naudos vardan. Socialinis kapitalas padidina naudą, gaunamą iš investicijų į fizinį ir žmogiškąjį kapitalą (Rainnie: 2002, 2).

Abi šios koncepcijos drauge paskatino debatus apie besimokančio(s) regiono/ekonomikos. Tai yra pagrindas suvokimo, kad *know how* tapo esminiu resursu, padedančiu firmoms neatsilikti nuo produktų ir procesų inovacijos. Tačiau *know how* negali būti prilyginama prekinio kapitalo pajėgumui, nes didžioji jos dalis lieka užlėpto (neišreikšto) pobūdžio. Tai ir yra tariamo neprekybinės tarpusavio priklausomybės svarbumo pagrindas modernioje ekonomikoje. Neprekybinė tarpusavio priklausomybė čia suprantama kaip darbo rinka, regioniniai papročiai bei tvarka, normos ir vertybės, viešosios bei privačios institucijos. Visa tai yra lokalaus pobūdžio, taigi regionas tampa esminiu mokymosi ir inovacijos atsargų struktūros elementu.

Regioninės gamybinės sistemos sukuria ir išlaiko konkurencinį pranašumą ne todėl, kad paprasčiausiai puikiai sugeba kurti ar gaminti tam tikra produkciją, o labiau dėl to, kas pastebima ilgalaikėje perspektyvoje – dėl sugebėjimo ir pajėgumo nuolat mokytis ir tobulinti produktus.

Anot Powell, pastarųjų metų tarporganizacinės kolaboracijos atvejų daugėjimas, labiausiai pastebimas biotechnologijų srityje, yra naujos organizacinės logikos plitimo įrodymas. Tai keičia konkurencijos pobūdį. Pirma, kolaboravimas iškelia įtraukimo barjerus. Antra, bendradarbiavimas tarp kompanijų skatina technologinių inovacijų tempus. Trečia, pasitikėjimas bendradarbiavimu gali turėti potencialiai transformatyvių padarinių visiems jo dalyviams. Ketvirta, bendradarbiavimas savaime gali tapti konkurencijos dimensija (Rainnie: 2002, 4).

Nepaisant to, kuria kryptimi krypsta bendradarbiavimas dėl strateginių motyvų, tokių kaip užpildyti trūkstamas vertės grandinės grandis, ar dėl mokymosi sumetimų, siekio gauti prieigą prie naujausių žinių, tarporganizacinio tinklo jungiamumas ir kompetentingumas valdyti bendradarbiaujant tampa esminiais naujos organizavimo logikos veiksniais. Inovacijos varomose sferose, kompanijos yra įtraukiamos į mokymosi lenktynes.

Šie kontekstai eina paraleliai vienas kito, vienas apima mokymąsi iš bendradarbiavimo, o kitas susijęs su mokymusi bendradarbiauti. Ir abu šie kontekstai reikalauja vystyti tokius gebėjimus, kurie palengvintų informacijos ir žinių perdavimą ir tolesnę jų skaidą kitose situacijose (Rainnie: 2002, 3).

Yra keli pagrindiniai komunikavimo kanalai, ir tikrai jų kombinacija užtikrina palankią aplinką, didinančią kolektyvinių žinių kaupimo ir nedelstino technologinių inovacijų pristatymo tempus. Yra penki skirtingi ir aktualūs komunikavimo kanalai:

1. Darbo rinkos suteikia svarbių technologinės komunikacijos galimybių per mobilumą tarp firmų. Tarpininkų rinkos (naudotojų-gamintojų sąsajos) taip pat vaidina svarbų vaidmenį.
2. Labai svarbūs vietinių industrinių struktūrų bruožai – artimumas ir kalocalizacija (*colocalisation*) palaiko tiek inter- tiek intra- sektorinę sklaidą, tiek horizontalią tiek ir vertikalią. Padidėjęs inter-industrinių darbų pasidalijimas yra ypač susijęs su technologine komunikacija pramonės šakose kur gausu žinių. Mažų ir didelių kompanijų koegzistavimas yra ypatingai svarbus šiuo atžvilgiu staiga iškilus darbų pasidalijimui tarp „R“ ir „D“ (tyrimų ir plėtotės).
3. Gyvybiškai svarbi yra žinių infrastruktūra lokaliaje inovacijos sistemoje. Svarbiausias vaidmuo tenka vietinei akademiniai infrastruktūrai ir jos bei vietinės verslo bendruomenės interakcijos laipsniui. Absolventų įsiliejimas į kompanijas ir verslo finansavimas tyrimams tampa labai svarbūs. Lokalios interakcijos tarp išsilavinimo, mokymų ir gamybos yra naudingos. Mokymai kinta ir pasiskirsto per žmogaus darbingą gyvenimo periodą, jei paskatina informacijos cirkuliavimą. Galiausiai regioninė tyrimų laboratorijų koncentracija, suteikia galimybių mažoms firmoms, esančioms netoliese, pasinaudoti technologinių naujovių pranašumais.
4. Vietinės komunikacijos infrastruktūros kokybė tampa svarbi, kai kyla greito bei paprasto didelio duomenų kiekio ir didelės raiškos vaizdinių perdavimo poreikis. Miesto ir ypač metropolinės teritorijos paprastai suteikia palankesnes komunikacines sąlygas.
5. Svarbios yra lokalizacija ir technologinės strategijos. Geras informuotumas apie tyrimų planus bei abipusis agentų kompetencijų supratimas tampa būtinu (Rainnie: 2002, 6).

Regionai tampa centriniais taškais kuriant žinias ir mokantis naujame globalaus žinių kapitalizmo amžiuje, nes veikiami tokių įtakų jie tampa *besimokančiais regionais*. Šie besimokantys regionai tampa žinių bei idėjų kaupėjais ir saugyklomis bei teikia pamatinę infrastruktūrą, palengvinančią idėjų, žinių ir mokymosi sklaidą. (Florida, cit. pg. Gordon MacLeod: 2000, 219). Remiantis šia besimokančio regiono samprata, regionai yra suvokiami kaip globalių pokyčių iniciatoriai, kurių sukauptos žinios bei patirtis gali išplisti už regiono ribų.

1. 2. Subalansuota regiono plėtra

Gerovės samprata iki XX a. vidurio buvo siejama su ekonominiu augimu, tačiau XX a. 7-8 dešimt. visuomenės vystymasis įgavo naujus bruožus.

Vieni teigia, kad šiuo metu vyksta virsmas į žinių ir informacijos visuomenę, besiremiančią neribotomis gamybos atsinaujinimo galimybėmis. Kiti teigia, kad šiuolaikinė išvystyta industrinė visuomenė transformuojasi į tausojančią visuomenę, kurioje ekonomika remiasi žinių naudojimu subalansuotam žmonių poreikių tenkinimui tausojančioje ekosistemoje.

Dar kiti tvirtina, kad šiuolaikinė visuomenė transformuojasi į tvarią visuomenę, nes tik taip teisingai esą galima išversti anglišką žodį *sustainable* (Paulikas V.2003: 239).

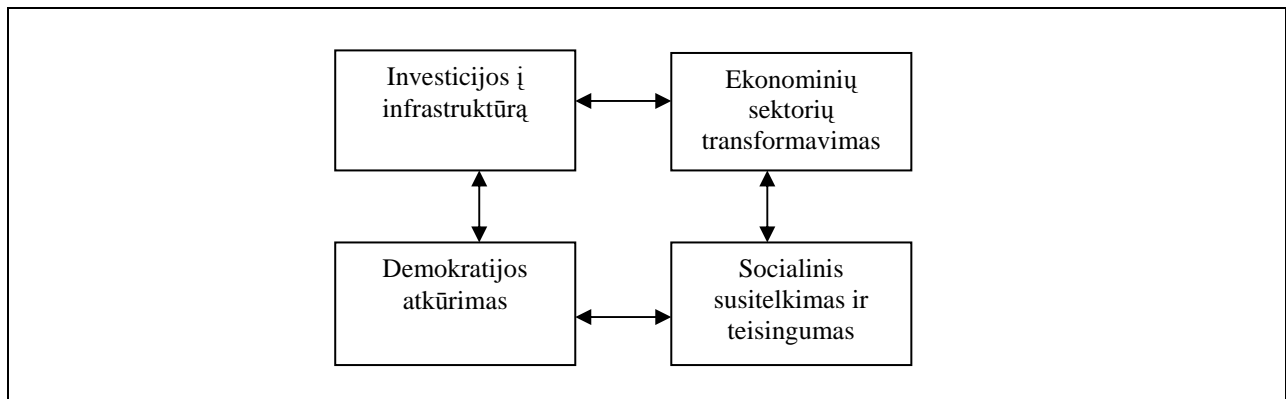
Beveik vienu metu vyko trys svarbūs vienas kitą įtakoję procesai. Pirma, tai spartus informacinių technologijų vystymasis, peržengęs visas šios krypties prognozių ribas. Antra, globalizacija, iškėlus aplinkos, kaip globalios jungties, reikšmę. Trečia, visuomeninių judėjimų bei įtakos grupių spartus formavimasis bei jų poveikio didėjimas (Castells, cit. pg. Čepinskas, Smilga, Žirgūtis: 2002, 56).

Minėti trys procesai bei jų sukelta reakcija sukūrė naują socialinę struktūrą, naują ekonomikos tipą – informacinę/globalinę ekonomikos sistemą bei naują kultūrą. Nauja visuomenė, ekonomika ir kultūra vienija vieningą logiką besiremiančią socialinių institucijų veiklą. Socialiai „kurčia“ ir ekologiškai „akla“ rinkos ekonomikos sistema susidūrė su kardinaliomis problemomis, kurių spartaus sprendimo reikalauja naujo tipo pasaulio visuomenė, ekonomika bei kultūra. Racionaliausios šios problemos sprendimo galimybes gali suteikti subalansuota plėtra (Čepinskas, Smilga, Žirgūtis: 2002, 56).

Oficiali sąvokos subalansuota plėtra panaudojimo pradžia siejama su 1987 metais Jungtinių Tautų iniciatyva parengtu projektu „mūsų bendra ateitis“ (Our Common Future, 1987). Šiame labai reikšmingame aplinkonaudos procesų valdymo pokyčiams bei didelio visuomenės susidomėjimo susilaukusiame projekte *subalansuota plėtra* apibrėžiama kaip vystymasis, patenkinantis dabartinės kartos poreikius ir karu atsižvelgiantis į būsimų kartų poreikių tenkinimo galimybes. Šioje definicijoje galima įžvelgti dvi labai svarias nuostatas: poreikius ir jų tenkinimo ribas. Poreikių augimo dėsnis nurodo, kad visais visuomenės vystymosi periodais poreikiai turi tendenciją augti sparčiau už galimybes juos patenkinti. Patenkinimo galimybė yra sietina su tam tikrais apribojimais, kurie kiekvienam visuomenės vystymosi etapui yra specifiniai (Čepinskas, Smilga, Žirgūtis: 2002, 576).

Regionų plėtros požiūriu subalansuota plėtra nėra nauja idėja globaliniu mastu, ji siekia pramoninės revoliucijos laikus. Europos Sąjungos požiūris į subalansuotą plėtrą realizuojamas integruojant subalansuotos plėtros idėjas į įvairaus lygio dokumentus. Regioninis lygmuo, esantis tarp vietinių ir nacionalinių lygių, yra patrauklus subalansuotos plėtros idėjų integravimui.

Norint integruoti subalansuotos plėtros idėjas į regioninį lygmenį, reikia plėtoti 4 sritis (žr. 1 schema): investuoti į infrastruktūrą, atkurti demokratiją, transformuoti ekonominius sektorius, įtvirtinti socialinį susitelkimą ir teisingumą.

1 schema. Subalansuotos regioninės plėtros plėtotės sritys (Jenkins, McLaren, 1999)

Infrastruktūros aprūpinimas investicijomis reikalauja efektyvumo ir pakankamumo elementų subalansuotai plėtrai, pvz. regioninė dimensija reikalauja strategijos ir aprūpinimo reikalingais finansiniais ištekliais.

Ekonominių sektorių transformavimo politika skirta padidinti verslo efektyvumą, produktyvumą ir konkurencingumą ekonominiuose sektoriuose, kuriuos reikia pertvarkyti, kad pasiekti subalansuotą plėtrą.

Subalansuota plėtra siekia efektyviai išnaudoti ekologinį, žmogiškąjį ir socialinį kapitalą mažinant įtaką supančiai aplinkai.

Demokratinės atsakomybės trūkumas yra pagrindinis barjeras subalansuotai plėtrai. Demokratijos atnaujinimo pagrindinis veiksnys – vietinė iniciatyva.

Regioninės plėtros agentūroms tenka ypač didelis vaidmuo, nes būtent jos turi skatinti subalansuotą regiono plėtrą, kurti regiono strategiją, kuriose būtų integruotos visų suinteresuotų grupių idėjos. Šios agentūros turi sukurti galimybes regiono plėtrai.

1. 3. Besimokantis regionas

Teorijos, nagrinėjančios teritorinių inovacijų modelius teigia, kad inovacijų sklaida yra labai svarbus faktorius, sąlygojantis augimą. Inovacijos turi būti suprantamos plačiąja prasme: jos susideda iš produkto, proceso ir organizacinės inovacijos (monės viduje, taip pat ir socialinės ir institucinės inovacijos pramonės, regiono ir šalies lygiu).

Inovacijoms suteikta svarba reiškia, kad technologinės galimybės prisitaikyti prie naujovių yra būtinos, norint kurti naujus produktus ir įeiti su jais į rinkas.

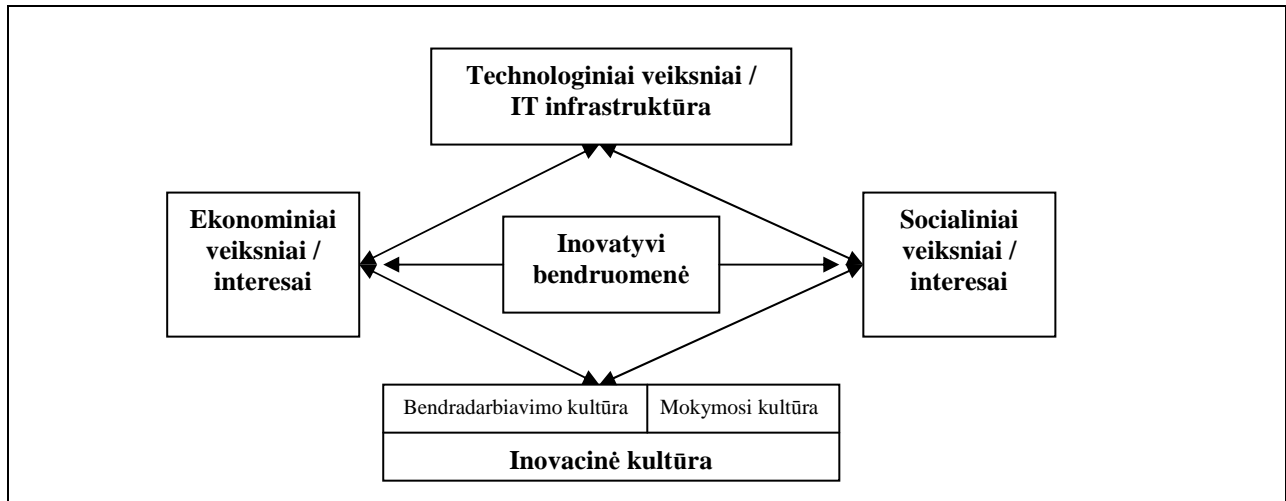
Vienas iš teritorinių inovacijų modelių - *Inkubatoriaus teorija* pabrėžia tyrimų ir plėtros bei inovatyvių veiklų tendenciją judėti link teritorijų, kuriose koncentruojasi daugiausia žmonių ir veiklų. Tokios teritorijos gauna naudos iš išorinių ekonomikų, kvalifikuotos darbo jėgos efektų be organizacinio ir technologinio gamybos proceso, kuris sukuria palankią tyrimų ir plėtros investicijoms ir inovacijoms aplinką. Pabrėždama inovacijas kaip varomąją plėtros jėgą, inkubatoriaus teorija taip pat teigia, kad šiandien ekonomiškai stipriausios teritorijos dažniausiai išlieka tokios ir ateityje. Todėl šiuos regionus geriausiai apibūdina jų tęstinumas. Inkubatoriaus teorija didelį dėmesį kreipia ir į inovacijų kilmę, kuri vėliau gali būti perduodama kitiems regionams.

Inovatyvios aplinkos teorija suprantama kaip mažų ir vidutinio dydžio įmonių, kurios turi specifines savybes, vietinė aplinka, kuri gauna inovacijų per išorinius teritorinius tinklus. Inovatyviose aplinkose svarbiausias yra kolektyvinis mokymosi procesas, kuris padeda išnaudoti technologinius pokyčius. Todėl tokios aplinkos dar vadinamos „*mokymosi regionais/ besimokančiais regionais*“ ar „regioninėmis mokymosi sistemomis“ (Armstrong H., Taylor J., 2003: 299). Inovatyvi aplinka gali atsirasti dėl vietinio-globalaus paradokso, kuris sąlygoja globalizacijos ir regionizacijos viena laikį atsiradimą. Viena vertus, yra įmonių, kurios gamina skirtingas savo produktų dalis skirtingose pasaulio vietose ir parduoda galutinį produktą visame pasaulyje, o kita vertus, yra įmonių kurios koncentruojasi tik regioniniuose klasteriuose.

Inovatyvios aplinkos teorija priklauso pagrindinėms regioninės ekonomikos augimo teorijoms. Inovatyvios aplinkos teoriją sudarė ir tyrė *Groupe de Recherche Européen sur les Milieux Innovateurs* (toliau - GREMI) aštunto dešimtmečio viduryje. GREMI yra tarptautinė Europos ir Šiaurės Amerikos mokslininkų, atliekančių teorinius ir empirinius tyrimus erdvinės plėtros ir vietinių inovacijų procesų srityje, asociacija.

Besimokančio regiono pagrindas – sklandžiai veikiantys tinklai ir *kolektyvinio/organizacinio mokymosi procesai* – bendruomenė, kuri siekia tapti

besimokančia, pirmiausia turi pasižymėti *inovacijų kultūra*. Inovacinės vertybes turi palaikyti socialiniai-ekonominiai veikėjai (monės, valstybės institucijos, universitetai, profesinės asociacijos, kurie nuolatinį tobulėjimą turi suvokti kaip esminę vertybę ir kooperaciją, sujungiant savo turimas kompetencijas.

2 schema. Inovatyvios bendruomenės veiksniai (Boschman, Lambooy, 2002)

Inovatyvios bendruomenės veikėjai (žr. 2 schema) turi suvokti savo *ekonominių interesų* kooperacijoje ir kolektyviniame mokymesi. Tikėtina, kad ekonominės naudos iš dalyvavimo tinkle įžvelgimas gali būti labai svarbia plataus veikėjų dalyvavimo besimokančio regiono projektuose prielaida. Visgi ekonominių interesų akcentavimas gali turėti ir neigiamų pasekmių besimokančiam regionui. Siauri individualizuoti organizacijų ekonominiai interesai gali sužlugdyti esminę tinklo prielaidą – laisvą abipusį keitimąsi informacija.

Socialiniai interesai gali vaidinti svarbų vaidmenį suteikiant pragmatiškiems siekiams bendruomeniškumo jausmą. Tiek atskiri individai, tiek organizacijos gali jungtis į mokymosi partnerystėje tinklus ir, skatinami noro priklausyti konkrečiai bendruomene, patenkinti bendravimo poreikius, išreikšti savo statusą. Svarbų vaidmenį vaidina bendruomenės narių pasitikėjimo laipsnis.

Technologiniai veiksniai – priėjimas prie globaliųjų informacinių komunikacinių technologijų tinklų, gali prisidėti prie inovatyvių bendruomenių formavimosi, palengvinti žinių sklaidą. Tačiau vien tik jie negali išspręsti komunikacijos problemų bendruomenėje (Boschman, Lambooy: 2002, 291-311).

Apibendrinant galima teigti, kad besimokantis regionas yra siejamas su verslumo ugdymu, siekiant inovacijų.

1. 4. Inovacinė sistema regione

Inovacijos šiandien yra vienas iš svarbiausių ekonominės plėtros veiksnių, inovacijos reikšmingos mokslo ir technologinei pažangai. Taip pat inovacijos turi lemiamą reikšmę regionų konkurencingumui. 2000 m. Lisabonoje nustatytas strateginis Europos Sąjungos tikslas yra iki 2010 m. sukurti Europoje konkurencingiausią ir dinamiškiausią žiniomis grįstą ekonomiką pasaulyje. Žinios, inovacijos, mokslas ir technologijos yra svarbiausios priemonės priimant šį iššūkį. Tarptautinių ekspertų atlikti tyrimai EBPO šalyse parodė, kad investicijos į mokslinius tyrimus ir eksperimentinę plėtrą atsiperka ir duoda tiesioginį finansinį pelną, siekiantį 15-40 procentų, taip pat sukuria socialinį efektą (naujos darbo vietos, technologinė kultūra, infrastruktūra, žmogaus kapitalo augimas), vertinamą nuo 20 iki 111 procentų (Lietuvos mokslo ir technologijų baltoji knyga, 2001). Pripažįstama, kad svarbiausi gamybos apimtys, produktyvumo ir užimtumo didėjimo veiksniai yra naujų technologijų, inovacijų kūrimas.

Plačiuoju požiūriu inovacija reiškia sėkmingą ir veiksmingą bet kokių naujovių taikymą ir panaudojimą ekonomikos ir socialinei sritims. Inovacija siūlo naują problemos sprendimą ir šitaip patenkina tiek individo, tiek visuomenės realų poreikį (Žalioji inovacijų knyga, 1995).

Pokytis yra inovacijos galimybė. Ekonominės plėtros ir konkurencijos požiūriu nugalai tie regionai, kurie pirmieji diegdami inovacijas adekvačiai reaguoja į pokyčius. Savo ruožtu inovacijos pačios keičia esamą situaciją, kuria naujas rinkas, naujus vartotojus, naujus darbo metodus, naują gyvenimo būdą ir naują kultūrą. Inovacijos yra pagrindinis darnios ekonominės-socialinės plėtros veiksnys. Inovacijos yra kuriamos kūrybiškai naudojant jau egzistuojančias žinias, atsižvelgiant į esamus rinkų poreikius. Niša inovaciniam produktui ar paslaugai rinkoje yra ribota laiko atžvilgiu. Inovacijos turi būti konkurencingos rinkoje, ekonomiškai veiksmingos ir socialiai priimtinos.

Pagrindinis klausimas yra kokie tarpusavio priklausomi santykiai egzistuoja tarp regioninės plėtros ir technologinių pokyčių.

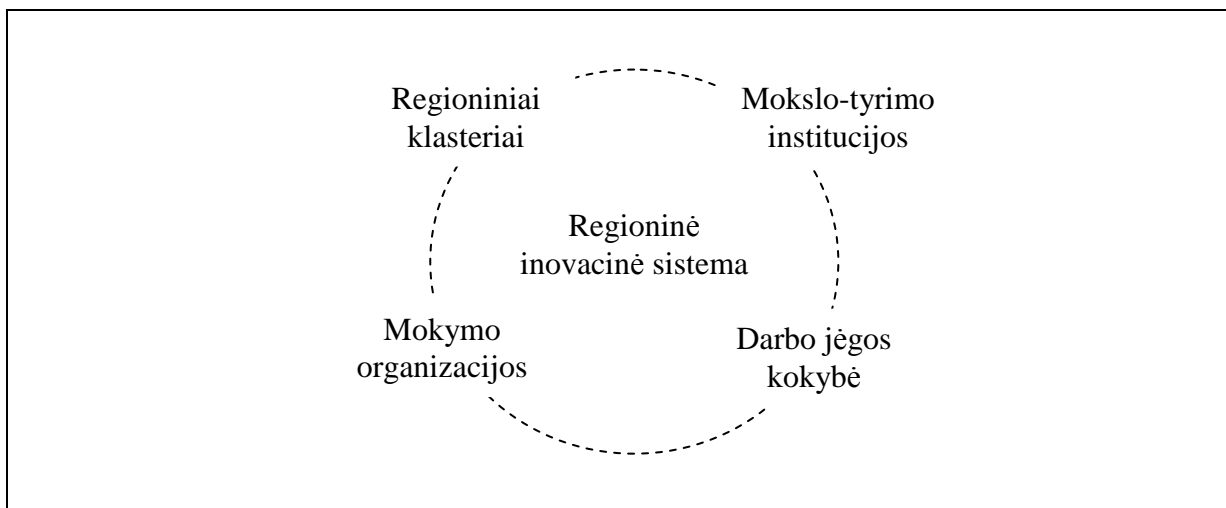
Paradoksas (cit. pg. Sternberg: 2000, 291-292), kaip šiuo atveju apibūdina Castells ir Hall (1994), yra akivaizdus, technologinė revoliucija suteikia viena vertus infrastruktūrą besiglobalizuojančiai ekonomikai ir kita vertus miestai ir regionai tapo dar

svarbesniais ekonominės plėtros centrais. Scott ir Stroper (1994) susintetina šiuos du požiūrius teigdami, kad pasaulinė ekonomika yra regioninės gamybos sistemų mozaika, kurioje kiekvienas rinkos dalyvis veikia specifiniame regioninėje rinkoje, naudojasi ir turi puikias galimybes naudotis tarptautiniais tinklais ir tarpregioninėmis sąsajomis. Vietos įmonės ypač svarbios tokie regioniniai plėtrai, kuri remiasi faktiškai vien inovaciniais ir technologine prasme intensyviais produktais, kuriems reikia technologijų bei paslaugomis. Šios įmonės, kurios turi stiprias sąsajas su atitinkamais regionais veikia tokioje aplinkoje, kurioje vis labiau yra įvertinta jų pačių aplinkos įtaka, ypač mažų įmonių. Tai skatina tų įmonių su įmonių išlikimu susijusių inovacijų plėtrą (Porter, 1990).

Inovacinė sistema turi regioninę dimensiją (cit. pg. Todtling, 1999, 701-702):

1. Inovacijoms palankios aplinkos kūrimo svarba. Darbo jėgos kvalifikacija, švietimo įstaigų bei tyrimus atliekančių organizacijų prieinamumas. Bet kuriuo atveju ši aplinka yra siejama su tam tikru regionu, nes ji nėra labai mobili. Tai suteikia tam tikriems regionams konkurencinį pranašumą (Tödtling, 1992, Simmie, 1997).
2. Industriniai klasteriai dažnai yra lokalizuoti. Tai skatina ryšių tarp įmonių vystymąsi regioniniame lygyje (Saxenian, 1994, Enright, 1995, Steiner, 1998). Dažnai šis bendradarbiavimas apima ne tik prekių ir paslaugų mainus, bet ir neprekybinius ryšius, kai dalijamas informacija apie inovacijas (Storper, 1995, Malmberg&Maskel, 1999).
3. Sąveika tarp įmonių ir mokslo bei tyrimo institucijų. Žinių teikimas ir pasikeitimas dažnai yra lokalizuotas, kadangi tam tikruose regionuose jis vykdomas per žmonių mobilumą vietinėje darbo rinkoje ir per asmeninius kontaktus. Esant tam tikrom sąlygoms, tai gali sąlygoti aukšto lygio techninį vystymąsi atitinkamuose regionuose (Saxenian, 1994, Castells&Hall, 1994, Tödtling, 1994).
4. Pastaraisiais metais regionai aktyviau dalyvauja inovacinėje politikoje (Sternberg, 1995, Hassink, 1996, Braczyk et. Al., 1998). Daugelis regionų tobulina technologinės politikos koncepciją ar inovacinius planus. Dėl šių veiksmų pagalba suaktyvina patirties technologijų srityje perdavimą, tuo pačiu skatina patirties inovacinėje veikloje sklaidą. Regionuose dažnai šios koncepcijos apima tam tikrų pramoninių klasterių stiprinimą. Tai vykdoma lygiagrečiai su besiformuojančia Europos inovacine politika.
5. Dėl esamo bendradarbiavimo tarp įmonių, mokslo ir tyrimo institucijų bei politika besidominčių žmonių, regioninėje sistemoje gali formuotis bendroji techninė ir organizacinė kultūra. Esant tam tikroms sąlygoms ši kultūra gali skatinti

kolektyvinį mąstymą ir inovacijas (Maillat, 1991, Asheim, 1996, Malecki&Oinas, 1999). Bet jei minėtos sistemos tampa per daug uždaros, o bendradarbiavimas nelankstus, tai gali pasireikšti atsiribojimu, kuris sukeltų sunkumus valdymo sistemoje bei visuotinį nuosmukį (Camagi, 1991, Grabher, 1993, Saxenian, 1994).

3 schema. Regioninės inovacinės sistemos elementai (pg. Tödting, 1992, 702)

Regioninės inovacinės sistemos elementai (3 schema) :

Pramoniniai regioniniai klasteriai, apimantys juos palaikančias gamybos šakas, sukuria bendradarbiavimo tinklus tiek regiono viduje, tiek su išorine aplinka.

Tyrimus atliekančių organizacijų, universitetų – mokslo ir tyrimo institucijų veikla efektyvi tik tada, kai bendradarbiauja su įmonėmis regionuose.

Darbo jėgos kokybės atžvilgiu svaru ne tik mokslo ir tyrimo srityje dirbantieji, bet ir specializavimasis gamybos, marketingo vadybos srityse.

Mokymo organizacijos – inovaciniai centrai, mokslo parkai, technologijų centrai, tęstinio kvalifikacijos kėlimo paslaugas teikiančios įmonės siekia palaikyti tam tikrus įmonių segmentus (pvz.: smulkaus vidutinio verslo įmones), stengdamiesi sumažinti specifinius inovacinius barjerus.

Regionai skiriasi savo sugebėjimais vystyti regioninę inovacinę sistemą (cit. pg. Tödting, 1999, 702):

Įmonės regione skiriasi gebėjimais diegti inovacijas sektorinių specializacijų ir funkcinių bei organizacinių savybių atžvilgiu (Tödting, 1992, Malecki, 1997).

Įmonės regione skiriasi polinkiu bendradarbiauti priklausomai nuo klasterių susiformavimo, bendradarbiavimo lygio ir dalyvių požiūrio į bendradarbiavimą (Saxenian, 1994, Cooke&Morgan, 1998).

Regionai skiriasi sugebėjimais sukurti svarbias institucijas (tyrimų, švietimo ir technologijų sklaida) bei valdymo modeliu (*governance model*), kuris priklauso nuo sprendimus priimančių institucijų, finansinių išteklių ir politikos pasirinkimo (Braczyk et al., 1998, Cooke et al. 1998).

Regioninės inovacinės sistemos reikalauja atskiros inovacinės politikos inovacine prasme, kad būtų galima pasiekti bendro mokymosi efekto, tarp visų šių inovacijų dalyvių.

Lietuva žengia pačius pirmuosius žingsnius inovacinės politikos formavimo, verslinišką inovacinės veiklos valdymo srityje, beveik nesant šios srities patirties ir tradicijų. Tačiau nuo šios veiklos tempų ir rezultatų iš esmės priklausys ūkio subjektų konkurencingumas – svarbiausias ekonominio išlikimo veiksnys globalizacijos akivaizdoje (Lietuvos mokslo ir technologijų baltoji knyga, 2001, 66).

Lietuvos verslo inkubatorių veikla skirta daugiausia verslo konsultacijoms, paslaugų sektoriui, o savo pagrindinę funkciją - inovacijų diegimą – atlieka prastai.

Kaip svarbų veiksni, ribojantį spartesnę vietinių verslo sistemų ar klasterių formavimąsi, įmonės įvardija bendradarbiavimo kultūros tarp verslo partnerių stoką ir įsipareigojimų verslo partneriams nesilaikymą, partnerių patikimumo stoką (Stambių įmonių Lietuvoje – jų stipriųjų pusių ir grėsmių bei įtakos regionų vystymui ir užimtumui – studija: 2004, 4)

Vertinant lokalinių/regioninių verslo sistemų susiformavimo lygį, teko konstatuoti, jog rezultatai, gauti atlikus šią studiją, patvirtino, jog šiuo metu tokios sistemos arba iš viso neegzistuoja, arba yra pradiniuose formavimosi etapuose. Stambios įmonės, veikiančios rajonų centruose, turi tik ribotus verslo kontaktus su vietinėmis įmonėmis, yra daugiau integruotos į nacionalinius įmonių darinius, bet menkai tarnauja kaip vietinių mikro klasterių kūrimosi židiniai (ten pat).

Pagrindinė priemonė siekiant regionų plėtros yra inovacijų stimuliavimas. Spartūs inovacijų diegimo tempai yra pagrindiniai faktoriai palaikant regiono konkurencingumą.

2. REGIONINĖ PLĖTRA EUROPOS SĄJUNGOJE

2004 m. gegužės 1 d. Lietuva tapo lygiateise Europos Sąjungos nare, o tai reiškia, kad ji kartu prisiėmė visas su tuo susijusias teises ir pareigas.

Pagal biudžeto dydį Europos Sąjungos regioninė politika yra antroji viešoji politika po Europos Sąjungos bendrosios žemės ūkio politikos. 2000-2006 m. laikotarpiui regioninės politikos biudžetas sudaro 213 mlrd. eurų (Nakrošis: 2003, 7).

Europos Sąjungos regioninės politikos tikslas yra siekti sumažinti skirtumus tarp įvairių regionų išsivystymo lygio ir menkiau išsivysčiusių regionų atsilikimą bei remti menkiau išsivysčiusių regionų plėtrą ir struktūrinius pokyčius bei nuosmukį patiriančių pramonės regionų pertvarką.

Europos Sąjungos regioninė politika grindžiama keturiais tarpusavyje susijusiais bendraisiais principais:

Programavimo principas. Struktūrinių fondų veiklos gairės yra numatomos ilgalaikio planavimo pagrindu.

Daugiametis planavimas prasidėjo nuo 1985 m. pasirodžiusių naujai įstojusių Viduržemio jūros šalių integruotų programų. Tai buvo esminis pokytis, žymiai patobulinęs iki tol galiojusią sistemą, kai subsidijos buvo skiriamos individualių projektų pagrindu (Armstrong: 2001, 404).

Bendrasis struktūrinių fondų reglamentas (9 str.) programavimo principas apibrėžtas kaip organizavimo, sprendimų priėmimo ir finansavimo procesas, kuris vyksta keliais etapais, įgyvendinant ilgalaikį Bendrijos ir valstybių narių bendrą veiksmų planą, kad būtų pasiekti 1 str. nustatyti tikslai.

Kaip programavimo proceso rezultata *Bendrasis reglamentas* numato keletą dokumentų: plėtros planus, bendruosius programavimo dokumentus ir bendrijos paramos sistemas.

Dabartinis Europos Sąjungos regioninės politikos programinis laikotarpis yra 2000-2006 metai.

Koncentravimo principas reiškia, kad struktūrinių fondų lėšos yra skiriamos įgyvendinti keletą tikslų, kuriuos nustato *Bendrasis struktūrinių fondų reglamentas* (Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1260/1999).

Paramos koncentravimo principas visų pirma reiškia prioritetinį paramos skyrimą daugiausia sunkumų turintiems Europos Sąjungos regionams, kurie yra nustatomi vadovaujantis ekonominiais ir socialiniais kriterijais (Duprat: 2003, 33).

Pagal šiuos kriterijus regionui yra priskiriamas konkretaus tikslo statusas (pvz. 1 tikslo, 2 tikslo, 3 tikslo regionai). Pavyzdžiui, bendrasis reglamentas nustato, kad 1 tikslo regionais yra tie, kurie atitinka teritorinių statistinių vienetų nomenklatūros (NUTS) 2 lygį. (Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1059/2003).

Papildomumo principas reiškia, kad struktūrinių fondų lėšos tik papildo Europos Sąjungos šalių narių išlaidas. Struktūrinių fondų lėšos neturi pakeisti nacionalinių išlaidų, jos turi tik prisidėti prie nacionalinių valdžios institucijų finansinių paslaugų (Duprat: 2003, 34).

Teikiant pagalbą konkrečioms sritims, iš nacionalinių vyriausybių reikalaujama, kad struktūrinių fondų parama nebūtų naudojama kaip dingstis buvusias valstybines išlaidas šiuose sektoriuose permesti į kitas sritis. Remdamasi šiuo principu, Europos Komisija užtikrina efektyvesnę savo vykdomos politikos rezultatų kontrolę. Praktikoje papildomumo principas paprastai reiškia bendrą projektų finansavimą iš Europos Sąjungos ir valstybių narių pusės.

Partnerystės principas. Pagal *Struktūrinių fondų bendrojo reglamento* 8 str. 1 d., partnerystė yra papildomumo principo sudėtinė dalis. Partnerystės samprata yra dvejopa: iš vienos pusės, ji įpareigoja glaudžiai bendradarbiauti Europos Komisiją ir valstybę narę, iš kitos pusės – valstybės narės paskirtas institucijas ir įstaigas bei partnerius šalies viduje.

Be to, struktūrinių fondų veiklai taikomas ir bendresnis **subsidiarumo** (pakankamumo) principas, įtvirtintas Maastrichto sutarties. Juo remiantis, konkrečius veiksmus turi vykdyti žemiausio lygmens valdžios institucijos, galinčios efektyviai juos atlikti. Užduotys gali būti perkeliamos į aukštesnį valdžios lygmenį tik tuo atveju, jeigu žemesnės valdžios institucijų veikla dėl užduočių pobūdžio čia būtų neefektyvi.

H. Armstrong, J. Taylor teigimu, subsidiarumas Europos Sąjungoje yra skatinamas jėgos, suteiktos žemiausioms valdžios grandims decentralizacijos būdu, suderintu su efektyvios politikos pristatymu (Armstrong, Taylor: 2003, 329).

Įgyvendinant Europos Sąjungos regioninę politiką, teikiama finansinė pagalba mažiausiai išsivysčiusiems Europos Sąjungos šalių narių regionams. Pagrindiniai Europos Sąjungos regioninės politikos įgyvendinimo instrumentai yra keturi struktūriniai fondai bei atskiras sanglaudos fondas. Kiekvienas fondas turi savo prioritetas

intervencijos sritis, kurios yra detalizuojamos, ruošiant Bendrijos paramos arba bendruosius programavimo dokumentus. Šie dokumentai nustato investicijų prioritetus, remiantis esamos situacijos ir vykdytos politikos poveikio analize, siekiant skatinti regionų ir šalies socialinę ir ekonominę plėtrą, kad mažėtų išsivystymo skirtumai tarp jų ir Europos Sąjungos išsivystymo vidurkio.

2. 1. Regionai Europos Sąjungos šalyse

Regionų susiformavimas daugumoje Europos valstybių yra istorinis raidos rezultatas, teisiškai įtvirtintas įvairiais teritorinio administravimo suskirstymo aktais. Vienas iš fundamentalių Europos Sąjungos veiklos principų yra vadinamasis pakankamumo principas. Jis reiškia, kad Europos Sąjunga neturi imtis iniciatyvos reguliuoti klausimų, kurie gali būti geriau sprendžiami nacionaliniu lygiu negu tiesiogiai dalyvaujant Europos Sąjungai. Tai pasakyta ir apie valstybių narių regionus bei jų teritorinį administracinį suskirstymą. Europos Sąjunga visokeriopai sveikina ir skatina kultūrinę bei kitokią įvairovę, jeigu to pageidauja pati valstybė narė. Europos Sąjunga nereglamentuoja valstybių narių regioninių ar teritorinių vienetų sudarymo. Tai yra išimtinė šalių narių kompetencija.

Tarp Europos Sąjungos valstybių narių yra federacinių (Belgija, Vokietija, Austrija) ir griežtai centralizuotų (Suomija, Graikija, Airija, Liuksemburgas). Greta federacinių valstybių prie šalių su „stipriais“ regionais galima dar priskirti Ispaniją ir galbūt, Italiją.

Palaipsniui plėtojant regioninę politiką, jos įgyvendinimo tikslams nuolat buvo skiriamos vis didesnės lėšos, Europos Bendrijų (dabar Europos Sąjungos) teisės aktuose buvo nustatyti kriterijai, pagal kuriuos sprendžiamos regionų tinkamumas pretenduoti į struktūrinių fondų paramą. Tačiau praktiškai tie kriterijai remiasi statistine informacija, o jos apskaičiavimo metodikai patvirtinti nebuvo priimta jokių specialių teisės aktų. Ši užduotis 8-ojo dešimtmečio viduryje buvo patikėta EUROSTAT agentūrai, kuri kartu su komisija parengė vadinamąją „teritorinių junginių statistikos nomenklatūrą“ (NUTS – *The Nomenclature of Territorial Units for Statistics*).

NUTS yra hierarchinė klasifikacija, sukurta atsižvelgiant į tuo metu jau egzistavusį valstybių narių teritorinį administracinį susiskirstymą. Skirtingos valstybės narės turi skirtingų pakopų teritorinius administracinius darinius. Pagal šią metodiką, visų Europos Sąjungos valstybių narių teritorijoje esantys teritoriniai administraciniai

vienetai, priklausomai nuo jų dydžio, buvo priskiriami nomenklatūrai: NUTS-1, NUTS-2, NUTS-3. Ilgainiui buvo įvesti du papildomi NUTS-4 ir NUTS-5. Visos šalys suskirstytos į tam tikrą visumą NUTS-1 regionų, kurie savo ruožtu suskirstomi į tam tikrą visumą smulkesnių NUTS-2, šie savo ruožtu - dar smulkesnių NUTS-3 ir t.t.

Pirmuosiuose trijuose NUTS lygmenyse (NUTS-1; NUTS-2; NUTS-3) yra nustatytas minimalus ir maksimalus teritorinio vieneto plotas bei gyventojų skaičius. Kai kurioms valstybėms šie rodikliai nustatyti individualiai, atsižvelgiant į jų teritorijų dydį ir gyventojų tankumo specifikaciją. Kiekvienam teritoriniam dariniui kartu su priskyrimu prie NUTS suteikiamas atitinkamas kodas. Europos Sąjungos mastu yra kelios dešimtys darinių, priskirtų iškart keliems NUTS, tačiau jie turi tik vieną kodą. Jeigu kurioje nors šalyje nėra vientiso teritorinio administracinio lygmens atitinkamam NUTS, tuomet smulkesni teritoriniai vienetai sugrupuojami po kelis, kad sudarytų tinkamą analogą pagal dydį ir gyventojų skaičių.

NUTS nomenklatūra yra taikoma ir ja remiamasi kaupiant, apdorojant ir harmonizuojant Europos Sąjungos regioninę statistiką, rengiant socialinę ekonominę regionų analizę ir formuojant regioninę – struktūrinę politiką.

Kaip jau minėta, NUTS nomenklatūra buvo parengta EUROSTAT agentūros, tačiau nebuvo įtvirtinta EB teisės aktuose. Dėl to kildavo ginčų tarp valstybių narių ir Komisijos. Komisija 2001 m. vasarį parengė, o 2003 m. gegužės 26 d. priėmė Europos Parlamento ir Tarybos reglamentą dėl bendrosios teritorinių vienetų statistikoje klasifikavimo sistemos. Šiame reglamente NUTS klasifikacija kiek supaprastinta, joje nebelieka minimalių ir maksimalių teritorinių ribų, o lieka tik (žr. 1 lentelę) gyventojų skaičiaus „žirklės“ (Tarybos reglamentas Nr. 1059 /2003):

1 lentelė. NUTS klasifikacija

LYGMUO	MINIMUMAS	MAKSIMUMAS
NUTS-1	3 mln.	7 mln.
NUTS-2	800 000	3 mln.
NUTS-3	150 000	800 000

Tačiau šiame reglamente yra svarbiausia tai, kad kiekvienas teritorinis vienetas jau teisiškai priskiriamas atitinkamam NUTS lygmeniui.

2001 m. gegužės 16 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybė priėmė nutarimą Nr. 569, kuriame nutarė nacionalinę ir regioninę statistikos sistemą suderinti su Europos Sąjungos NUTS nomenklatūra. Vyriausybė nustatė tokius Lietuvos teritorinių administracinių vienetų atitikmenis NUTS nomenklatūrai:

- NUTS-1 ir NUTS-2 – visa šalies teritorija;
- NUTS-3 – apskritys;
- NUTS-3 – savivaldybės;
- NUTS-5 – seniūnijos (LR Vyriausybės nutarimas, Nr. 569)

Taip pat vyriausybė įpareigojo Statistikos departamentą rengti ne žemesnio kaip NUTS-3 lygio regioninę statistiką.

2001 m. Komisijos pranešime apie Lietuvos pažangą siekiant narystės Europos Sąjungoje pažymima, kad Lietuvoje neįgyvendintas teritorinis organizacijos suderinimas su nauju pasiūlytu NUTS klasifikacijos projektu (*2001 m. Europos Komisijos reguliarioji ataskaita apie Lietuvos pažangą rengiantis narystei Europos Sąjungoje*). Galima daryti prielaidą, kad Komisija turėjo omenyje Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarime nustatytos regioninės statistikos sistemos neatitikimą naujam NUTS nomenklatūros projektui. Pagal naujai numatytą NUTS sistemą, visa Lietuvos teritorija galėtų būti priskirta tik NUTS-1 lygmeniui, bet ne NUTS-2, kadangi projekte NUTS-2 gyventojų skaičiaus “žirklys” yra nuo 800 000 iki 3 mln., o visoje Lietuvoje yra per 3 mln. gyventojų.

Nepaisant pastarųjų metų raidos – Europos Sąjungos regioninės politikos ir *Regionų komiteto* įkūrimo – iki šiol dar negalima kalbėti apie europinę regionalizmo doktriną. Regionų dalyvavimas santykiuose su užsienio valstybėmis kiekvienoje šalyje priklauso nuo įvairių faktorių istorinių, kultūrinių, geografinių, ekonominių ir, be abejo, politinių. Suomijoje, Graikijoje ir Portugalijoje regionai vis dar neturi savarankiškų atstovavimo struktūrų. Jungtinėje Karalystėje toks procesas prasidėjo 1997 m. rugsėjo mėn., rinkėjams referendume pasisakius už regioninių parlamentų įkūrimą Škotijoje ir Velse. Minėtose šalyse regioninius uždavinius dažnai sprendžia centrinės valdžios atstovybės regionuose.

Svarbų postūmį regionų reikšmei Europos Sąjungoje didinti suteikė Europos regionų asamblėja, įkurta 1985 m. kaip Europos regionų taryba. Ši asamblėja vienija daugelį tarpregioninių susivienijimų (Pramonės technologijos regionų susivienijimas, Periferinių pakrantės regionų konferencija, ir pan.) bei pačius regionus. Iš viso asamblėja turi apie 300 regionų. Pastaruoju metu vienas iš asamblėjos uždavinių –

įtraukti Vidurio ir Rytų Europos valstybių regionus į Europos integracijos procesus, ypač įtakojant sprendimų priėmimą, remti regionalizmą, didinti regionų įtaką europinėse struktūrose.

„Regionų Europos“ koncepcija įgyja vis didesnę reikšmę augant dvišalių ir daugiašalių ryšių ir projektų skaičiui (Bagdzevičienė, Tamkus: 2001, 12). Ji gali įrodyti savo gyvybingumą, jei regionai sugebės savarankiškai formuluoti Europos integracijos perspektyvos uždavinius ir, be Briuselio paramos spręst pasienio bendradarbiavimo klausimus.

Ryškūs ekonominiai ir socialiniai skirtumai Europos Sąjungos viduje ypač atsispindi regionuose, kurie išsivystę netolygiai. Atskiri ES regionai atsilieka pajamų lygiu, susiduria su didelėmis užimtumo problemomis, o šiuos netolygumus dar labiau pagilina nemaži nacionalinių ekonomikų lygių skirtumai.

Regioninės Europos Sąjungos politikos esmė – derinti finansinius stimulus ir valstybių narių politikų koordinavimą. Svarbiausias vaidmuo čia tenka struktūriniam fondams. Komisijos pasiūlymu ir bendradarbiaujant su Europos Parlamentu, fondų lėšų paskirstymo klausimą sprendžia Ministrų Taryba kvalifikuota balsų dauguma.

Tačiau Europos Sąjungos regioninė politika yra susijusi su struktūrinių fondų finansinės paramos skirstymu regionams remiantis tam tikrais kriterijais. Svarbus šių kriterijų aspektas yra finansinei paramai kvalifikuojamų (turinčių teisę pretenduoti) regionų identifikavimas, kuris remiasi statistine informacija.

2. 2. Regioninės plėtros finansavimo galimybės

Regioninė politika Europos Sąjungoje glaudžiai siejasi su struktūrine politika. Todėl Europos Sąjungos regioninė politika laikoma struktūrinės politikos sudedamąja dalimi, kuri įgyvendinama pasitelkus Europos Sąjungos struktūrinius ir sanglaudos fondus.

Europos Sąjunga yra viena labiausiai klestinčių ekonominių zonų pasaulyje. 2004 m. gegužės 1 d. prisijungus dešimčiai naujų valstybių narių, Europos Sąjunga jau buvo stipri savo vidaus rinka ir žmogiškaisiais ištekliais. Juos sudarė daugiau nei 450 mln. piliečių. Tačiau valstybių narių ir regionų ekonominiai ir socialiniai skirtumai silpnina jos bendrą dinamiką. Skirtumai tarp dvidešimt penkių narių tampa dvigubai didesni negu tarp penkiolikos anksčiau buvusių narių Europoje.

Europos Sąjungos Struktūriniai fondai 2000-2006 metais yra svarbiausi instrumentai, palaikantys solidarumą tarp europiečių – padėdami sukurti darbo vietas bei didinti ekonominį išsivystymą, investuodami į atsilikusių regionų infrastruktūrą bei mokymą.

Koncentracija į finansinę paramą – regioninės politikos reformos lozungas, išreikštas Darbotvarkėje 2000. Tam, kad struktūrinių fondų pinigai būtų panaudoti kaip įmanoma efektyviau, buvo nuspręsta koncentruoti jų panaudojimą, sumažinant prioritetinių tikslų skaičių iki trijų ir iki 70 proc. visų išlaidų skiriant atsilikusiems regionams (1 tikslas).

Europos Sąjungoje regioninė politika yra finansuojama keturių struktūrinių fondų ir atskiro sanglaudos fondo bei Europos Sąjungos iniciatyvoms ir inovacinėms priemonėms bei techninei paramai skirtų lėšų.

Struktūriniai fondai yra veikiantys pagal bendras taisykles, užtikrinančias, jog Europos Sąjungos dotacijos būtų teikiamos kaip ilgalaikės vystymo programos, pritaikytos vietinėms valdžioms: *Europos regioninės plėtros fondas* (iš viso 2000-2006 m. numatyta 195 mlrd. eurų), *Europos socialinis fondas* (iš viso 2000-2006 m. numatyta 30.37 mlrd. eurų), *Europos žemės ūkio vystymo ir garantijų fondas* (iš viso 2000-2006 m. numatyta 195 mlrd. eurų) *bei Finansinis žuvininkystės orientavimo instrumentas* (iš viso 2000-2006 m. numatyta 1.609 mlrd. eurų) (žr. 2 lentelę).

Struktūrinių fondų bendrąsias nuostatas nustato *1999 metų Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1260/1999*. Be šio reglamento, kiekvienas struktūrinis fondas dar veikia ir specialaus EB reglamento pagrindu.

Tačiau šios politikos paskirtis yra ne tik finansinė. Jos tikslas - ne tik paprasčiausiai perskirstyti lėšas, bet sukurti daugiau naujų išteklių, investuojant į regionų ir jų bendrijų galimybes. Patirtis rodo, kad regioninė politika gali būti veiksminga tik tuomet, kai veikla yra skirta konkrečiam pakankamai didelių teritorijų skaičiui. Todėl 1999 m., priėmus struktūrinius fondus reglamentuojančius dokumentus, buvo bandyta reaguoti į nerimą keliantį paramos programų mažinimą ir aiškiai išdėstyti atrankos kriterijus, taikomus regionams, kurių plėtrai labiausiai reikalinga valstybės parama. Be to, yra atidėta struktūrinių fondų dalis labiausiai nuskriaustoms socialinėms grupėms visoje Europos Sąjungoje, netaikant jokių geografinių kriterijų.

Vadovaujantis Tarybos reglamento Nr. 1260/1999 28 straipsniu, struktūrinių fondų lėšos dažniausiai yra skiriamos kaip negražintina tiesioginė parama (subsidiija), tačiau gali būti ir kitų formų, tokių kaip gražintina parama, palūkanų subsidiija, garantija,

įnašas bendro kapitalo pakete arba kuri nors kita forma. Jeigu parama yra gražinama, ji turi būti pakartotinai skirta tai pačiai paskirčiai.

2 lentelė. Europos Sąjungos struktūrinių fondų intervencijos sritys

Nr.	ES struktūrinis fondas	Intervencijos sritis
1.	Europos regioninės plėtros fondas (ERPF)	Remia šias sritis: regioninę ekonomiką, kurios pagrindas – žinios ir technologinės inovacijos; informacinę visuomenę ir regioninę plėtrą; regioninį tapatumą ir kaimo plėtrą (<i>Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1783/1999 dėl Europos regioninės plėtros fondo</i>)
2.	Europos socialinis fondas (ESF)	Skiria paramą programoms, kurios padeda plėtoti ar atnaujinti žmonių „darbingumą“: investicijoms į žmogiškuosius išteklius; partnerystei, vietinių iniciatyvų ir efektyvumo vertinimui; sprendimų vietiniams klausimams spręsti skatinimui, administravimo supaprastinimui. (<i>Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1784/1999 dėl Europos socialinio fondo</i>)
3.	Europos žemės ūkio vystymo ir garantijų fondas (EŽŪGOF)	Lydimosios priemonės ir kitos kaimo plėtros priemonės (ūkių pertvarka, mokymas, perdirbimas ir rinkodara) (<i>Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1257/1999 dėl Europos žemės ūkio orientavimo ir garantijų fondo (EŽŪOGF) paramos kaimo plėtrai, iš dalies pakeičiantis bei panaikinantį tam tikrus reglamentus</i>)
4.	Finansinis žuvininkystės orientavimo instrumentas (ŽOFI)	Žuvininkystės ir akvakultūros sektoriaus pertvarkymo priemonės, naujų metodų diegimas (<i>Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1263/1999 dėl žuvininkystės orientavimo finansavimo instrumento</i>)

Pagal 1999 m. įgyvendintą struktūrinių fondų reformą, 2000-2006 m. programiniu laikotarpiu jų lėšos skirstomos pagal 3 prioritetinius tikslus:

1 tikslas. Skatinti plėtrą ir struktūrinius pokyčius lėčiau besivystančiuose regionuose. 1 tikslui priklauso daugiausiai tie NUTS-2 regionai, kur bendrasis vidaus produktas (BVP) vienam gyventojui nesiekia 75 proc. Sąjungos vidurkio, retai apgyvendinti regionai (mažiau kaip 8 žmonės kv. km.) ir tolimiausi regionai. 1 tikslo regionai penkiolikos narių Europos Sąjungoje šiandien pagal paprasčiausią statistiką

viršija dvidešimt penkių narių Europos Sąjungos 75 proc. BVP vidurkį. Nepaisant to, šie regionai vis dar lieka naudos gavėjai pagal 2000–2006 m. programinio laikotarpio paraiškas gauti pagalbą. Be šių regionų, papildomai 1 tikslui priskiriama visa naujų valstybių narių teritorija (tarp jų ir Lietuva) išskyrus Bratislavą, Prahą ir Kiprą, nes jiems parama teikiama pagal 2 ir 3 tikslus. Taip pat įeina ir tie Suomijos bei Švedijos regionai, kur gyventojų tankumas yra labai mažas (mažiau nei 8 gyventojai viename kv. km.), ir labiausiai nutolę periferiniai regionai (Prancūzijos užjūrio departamentai, Kanarų salos, Azorai ir Madeira). Kai kurios Švedijos pakrančių zonos, kur bus įgyvendinamos specialios programos, irgi priskiriamos 1 tikslui. Šiaurės Airija ir pasienio rajonai Airijos Respublikoje gaudavo paramą iki 2003 m. pagal specialią programą taikai ir susitaikymui palaikyti.

1 tikslui įgyvendinti numatyta 69.7 proc. (135.9 mlrd. eurų) visų struktūrinių fondų lėšų. Pagrindinės kliūtys, stabdančios 1 tikslui priklausančių regionų plėtrą:

- žemas investicijų lygis;
- viršijantis vidurkį nedarbas;
- paslaugų verslui ir asmenims stoka;
- neišvystyta pagrindinė infrastruktūra.

Pagal 1 tikslą gaunanti paramą teritorija neturi teisės jos gauti pagal likusius du tikslus.

Per 1994-1999 m. programinį laikotarpį 1 tikslui priskirtuose regionuose iš struktūrinių fondų lėšų buvo nutiesta arba atnaujinta 4.1 tūkst. km greitkelių ir 32 tūkst. km kelių, suteikta pagalba 214 tūkst. įmonių, apmokyta 8.15 mln. žmonių ir sukurta 800 tūkst. darbo vietų. Investicijos į švietimą leido pagerinti dėstymo ir mokymo kokybę, ypač Portugalijoje. Akivaizdūs aplinkos infrastruktūros projektų rezultatai Ispanijoje, Portugalijoje ir Graikijoje.

2 tikslas. Skatinti struktūrinių sunkumų turinčių regionų ekonominę ir socialinę pertvarką. 2 tikslas taikomas perorientavimui tų NUTS-3 regionų ar jų dalių, kurie smarkiai veikiami ūkio nuosmukių. Į šią kategoriją patenka regionai, susiduriantys su rimtais ūkio restruktūrizavimo sunkumais, kur anksčiau dominavusios ūkio šakos akivaizdžiai smuko, o nedarbo lygis viršija Europos Sąjungos vidurkį (pramonės sritys, kaimo sritys, specifinio miesto sritys ir vietovės priklausomos nuo žvejybos). Todėl čia svarbu nukreipti dėmesį į alternatyvių veiklų vystymą. Papildomai atrinkta infrastruktūra šiuose regionuose irgi gali būti finansuojama iš struktūrinių fondų, siekiant pagerinti

regionų patrauklumą ir užimtumo lygį. 2 tikslui numatyta 11.5 proc. (22.5 mlrd. eurų) struktūrinių fondų lėšų.

2 tikslui priskiriamos keturių tipų teritorijos, kurioms būdingos tokios problemos (Darbas regionų labui: 2004, 8):

- pokyčiai pagrindiniuose sektoriuose ir mažėjantis užimtumas pramonės ir paslaugų srityse;
- ekonominės ir socialinės krizės ir seniūnijų nykimas miesto zonose;
- tradicinės veiklos nuosmukis ir gyventojų skaičiaus mažėjimas kaimo vietovėse;
- dėl sumažėjusio užimtumo žuvininkystės sektoriuje kilusios krizės tose zonose, kurios ekonomiškai priklauso nuo žuvininkystės.

Nedarbo lygio vidurkis srityse, kurios priskirtos 2 tikslui, sumažėjo 4 proc. nuo 1995 m. iki 2001 m., palyginti su 3 proc. penkiolikos Europos Sąjungos narių. Intensyvi miesto zonose esančių dykynių rehabilitacija leido susigrąžinti 115 mln. kv. metrų žemės, pagerinti aplinką ir sukurti naujas efektyvias erdves. Iš struktūrinių fondų buvo suteikta parama daugiau nei 300 tūkst. mažų ir vidutinių įmonių, buvo sukurta 300 tūkst. naujų darbo vietų.

3 tikslas. Skirtas remti švietimo, mokymo ir užimtumo strategijų bei sistemų pritaikymą ir modernizavimą. Europos parama užimtumo ir žmogiškųjų išteklių problemoms spręsti, yra skirta darbo neturinčiam jaunimui, nekvalifikuotiems darbininkams, ilgesnį laiką negaunantiems darbo ir tiems, kurių galimybės įsidarbinti ir įgyti profesinį išsilavinimą yra nevienodos. Atsižvelgiama į visas socialines kategorijas, kurios darbo rinkoje sudaro rizikos grupę dėl diskriminacijos pagal lytį, rasę ar etninę kilmę, religiją, fizinę ar psichinę negalią, amžių ar seksualinę orientaciją (Darbas regionų labui: 2004, 10). Dėl šios priežasties Europos Sąjunga sukūrė užimtumo strategiją, kuri skatina šioje srityje imtis visoje Europos teritorijoje suderintų veiksmų. Todėl 3 tikslo pagrindinės užduotys – modernizuoti mokymo sistemas ir skatinti užimtumą. Priemonės, finansuojamos pagal 3 tikslą, yra skirtos visa Europos Sąjungai, išskyrus 1 tikslui priskirtus regionus, kuriuose mokymo ir užimtumo priemonės yra įtrauktos į pasivijimo programas. Pagalbą gaunantys asmenys gali gyventi ir atsilikusiuose, ir klestinčiuose regionuose. Siekiant nugalėti socialinę atskirtį, Europos Sąjunga skiria ypatingą dėmesį naujiems socialinės ir profesinės integracijos metodams, kuriuos skatina valstybiniai ir privatūs partneriai arba asociacijos, pavyzdžiui, sudarydami partnerystes tarp įmonių ir mokymo įstaigų. Čia reikia pažymėti, kad struktūriniai fondai nefinansuoja pasyvios socialinės politikos priemonių (bedarbystės pašalpos ir pan.)

Kita veiklos sritis, žadanti atskleisti daug užimtumo galimybių, yra vietos plėtros ir socialinės ekonomikos projektai. Pagrindiniam vyrų ir moterų lygių galimybių principui tenka svarbiausias vaidmuo visose veiklos srityse, kur skatinamas užimtumas, ir visose struktūrinių fondų programose. Šis principas įkūnijamas skirtingose priemonėse, kurios skirtos šalinti diskriminaciją, padėti moterims siekti karjeros ir aukštų atsakingų pareigų, padėti suderinti profesinį ir šeimyninį gyvenimą. Yra kitų diskriminacijos formų, kurioms reikia kitokių atsakomųjų priemonių. Tai rizikos grupėms priklausantys asmenys darbo rinkoje, pavyzdžiui, etninės grupės, neįgalieji ir amžiaus grupės. 3 tikslui įgyvendinti numatyta 12.3 proc. (24.05 mlrd. eurų) struktūrinių fondų lėšų.

Specialus – *Sanglaudos fondas* – papildo struktūrinius fondus, tačiau nėra jo sudėtinė dalis. Jo paskirtis – teikti pagalbą mažiausiai klestinčioms valstybėms narėms: dešimčiai naujų valstybių narių ir Airijai (iki 2003 m.), Graikijai, Portugalijai bei Ispanijai. Šiuo metu sanglaudos fondas naudojamas visoms šalims, kurių BVP mažesnis nei 90 proc. lyginant su Europos Sąjungos vidurkiu. Sanglaudos fondas apima visą valstybės teritoriją; iš jo bendrai finansuojamos ne programos, o pagrindiniai aplinkos ir transeuropinių tinklų projektai, tokiu būdu šiose valstybėse pavyksta išvengti šių darbų kaštų neigiamo poveikio biudžeto priemonėms, skirtoms patenkinti ekonominės ir pinigų Sąjungos poreikius. Sanglaudos fondas padeda tokioms valstybėms laikytis Europos normų, taikomų šiems sektoriams. Sanglaudos fondui yra atidėtas trečdalis lėšų, skirtų naujoms valstybėms narėms nuo 2004 iki 2006 m.

Sanglaudos fondą reglamentuoja 1999 m. tarybos reglamentai Nr. 1264/1999 ir Nr. 1265/1999, papildantys 1994 m. reglamentą, yra Nr. 1164/1994, kuris nustato Sanglaudos fondo remtinas priemones, galimas paramos formas, dydžius ir sąlygas bei pagrindinius projektų tvirtinimo, įgyvendinimo, priežiūros ir vertinimo principus (Tarybos Reglamentas Nr.1164/1994).

Struktūrinių fondų lėšos naudojamos ne atskiriems projektams remti, o visų pirma regioninės plėtros programoms. Tai pagrindinai vyksta per nacionalinio lygmens inicijuotas programas bei bendrijos iniciatyvas (Brazas: 1998, 15).

Planavimo ir įgyvendinimo mechanizmai:

Nacionalinės iniciatyvos

Nacionalinių iniciatyvų programoms tenka 93 proc. struktūrinių fondų biudžeto. Pradinius planavimo dokumentus, susijusius su Europos Sąjungos paramos paskirstymu rengia valstybės narės. Galimos dvejų tipų procedūros:

1. Didesnės apimties ir sudėtingesnės paramos atveju remiantis nacionaliniu ar regioniniu plėtros planu, bendrai su Europos Komisija yra parengiami Bendrijos paramos matmenys (*Community Support Framework – CSF*), jų pagrindu sudaromos veiklos programos (*Operational Programmes – OP*), kurioms įgyvendinti ruošiami konkretūs projektai.
2. Alternatyvus mechanizmas – Bendrojo planavimo dokumento (*Single Programming Document – SPD*), suderinto su Komisija, priėmimas, kurio pagrindu tiesiogiai rengiami konkretūs projektai. Abiem atvejais konkrečių projektų atranka užsiima valstybės narės institucijos.

Kiekvieno periodo pradžioje valstybės narės pateikia Komisijai pasiūlymus regioninės plėtros planų arba atskirų programų pavidalu. Pasiūlymų pagrindu tariamasi dėl regioninės plėtros programų 2-6 metams, kurios įgyvendinamos bendradarbiaujant su regionų ir vietos valdžia (partnerystė). Valstybės narės skiria pareigūnus, kurie atsako už projektų konkurso organizavimą ir projektų atranką.

Bendrijos iniciatyvos

Kitas struktūrinių fondų administravimo mechanizmas, kuris remiasi didesne Europos Komisijos role, yra *Bendrijos iniciatyvos*. Planavimo laikotarpiu yra priimamas tam tikras skaičius Bendrijos iniciatyvų, kurių kiekvienai Europos Komisija parengia *Bendrijos metmenis (Commission Guidelines)*.

Šalys narės, besiremdamos *Bendrijos metmenimis*, rengia suderintas su Komisija programas, kurių pagrindu vykdomi konkretūs paramos projektai. Kaip ir Nacionalinių iniciatyvų atveju, projektų atranką vykdo nacionalinės institucijos.

Europos Sąjungos iniciatyvoms įgyvendinti 2000-2006 m. laikotarpiui skirta 5.35 proc. viso struktūrinio fondo biudžeto. 2000-2006 m. programiniam laikotarpiui patvirtintos 4 tokios iniciatyvos:

- INTERREG III (plačiau žr. 1 priedą) yra skirta pasienio regionų plėtrai, tarpregioniniam ir tarpvalstybiniam bendradarbiavimui;
- URBAN II remia inovacines strategijas miestuose ir miestų seniūnijose;
- LEADER+ skatina kaimo plėtros iniciatyvas;
- EQUAL kovoja su diskriminacija darbo rinkoje.

Iki 2006 m. gruodžio 31 d. Bendrijos iniciatyvos Leader+ ir URBAN neįgyvendinamos Lietuvoje, kaip ir Čekijoje, Estijoje, Kipre, Latvijoje, Vengrijoje, Maltoje, Lenkijoje, Slovėnijoje ir Slovakijoje.

Keturių Bendrijos iniciatyvų tikslas – ieškoti sprendimų toms problemoms, kurios yra bendros keliolikai arba visoms valstybėms narėms ir regionams. Veiksmų programas pagal šias iniciatyvas siūlo valstybės narės, o po to susitarus su Komisija, jos įgyvendinamos bendradarbiaujant su regionų ir vietos valdžia.

Inovacinės priemonės

Apie 0.5 proc. struktūrinių fondų biudžeto skiriama *Inovacinėms priemonėms (Innovative Measures)*.

Šiuo atveju netaikomas programavimo principas – Komisija savo nuožiūra gali finansuoti studijas, bandomuosius projektus ar tinklus, siekdama Europos Sąjungos lygiu išbandyti naujas politikos kryptis, skirtas skatinti keitimąsi patyrimu ir bendradarbiavimą tarp vietos ir regionų plėtros dalyvių. 1994-1999 m. laikotarpiu lėšos buvo skiriamos pagal keturias prioritetines temas: inovacijos vietos ir regionų plėtrai; regioninis ir erdvinis planavimas; miestų plėtra; regionų bendradarbiavimas. Konkursą ir projektų atranką organizuoja pati Komisija, ji vadovauja ir priemonių vykdymui.

Tačiau po to, kai patvirtinama kiekvienai šaliai narei skirta parama programavimo laikotarpiui, tai dar nereiškia, kad valstybė iškart gauna visus pinigus. Komisija perveda Bendrijos fondus tik tuomet, kai patvirtinta plėtros programa yra faktiškai pradėdama įgyvendinti. Komisija, ragindama pradėti jos įgyvendinimą, perveda į sąskaitą avansą – 7 proc. (Darba regionų labui: 2004, 12). Po to valstybės narės turi kreiptis į komisiją dėl lėšų, iš kurių apmokama tik patvirtinta išlaidų dalis.

Efektyviam struktūrinių fondų panaudojimui užtikrinti, 1999 m. buvo įvestas naujas instrumentas – rezervas pagal veiklos rodiklius. Principas yra paprastas: kiekvienai valstybei narei skirtų asignavimų dalis (4 proc.) yra kaupiama rezerve, po to paskirstant tą dalį tarp sėkmingiausių programų, įvertinant pagal stebėsenos rodiklius, kurie įvertina atlikimo našumą, vadybą ir finansavimą. 2004 m. kovo 31 d. Komisija įvertinusi daugiau nei 200 programų, sudarė rezervą pagal valstybių narių pateiktus pasiūlymus. Tai yra 8 mlrd. eurų arba 4 proc. visų lėšų. Šiai daliai teko labai svarbus vaidmuo: skatinti programų vadovus kiek galima geriau panaudoti valstybės žinioje turimus fondus (Darba regionų labui: 2004, 12).

Kitos ES programos regionų plėtrai:

Šeštoji bendroji programa (FP6) – pagrindinis tyrimų finansavimo instrumentas Europoje.

Copernicus-2 – programa, skirta remti tarptautiniam bendradarbiavimui tyrimų srityje.

Leonardo da Vinci – Bendrijos veiksmų programa, skirta profesinių apmokymų politikos įgyvendinimui Europoje.

Socrates II siekia stiprinti europietišką dimensiją švietimo srityje, remiami projektai, kurie gerina ES kalbų mokėjimą, skatina bendradarbiavimą ir mobilumą bei inovacijų diegimą.

Phare programos pagrindinis tikslas – remti šalių kandidačių pasiruošimą narystei.

Atsilikusių regionų pažangai prireiks daug metų. Regioninės politikos nauda yra šios varomosios jėgos poveikis dirbantiesiems, kadangi juos įkvepia Europos bendradarbiavimas, skatina partnerystė, inovacijų paieška, vietos galimybių plėtra ir būtiniausios priemonės aplinkos apsaugos ir lygių galimybių srityje.

3. REGIONINĖ PLĖTRA LIETUVOJE

3. 1. Regioninės politikos teisiniai pagrindai

Nacionalinė regioninė politika Lietuvoje yra viena naujausių viešosios politikos sričių. Iki 1998 m. Lietuva neturėjo atskirų regioninės politikos instrumentų ar už regioninę plėtrą atsakingų institucijų. Regioninė politika Lietuvoje pradėta formuoti 1998 m., kai buvo priimtas Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas *Dėl Lietuvos regioninės politikos metmenų*. Minėtuose metmenyse buvo nurodyti regioninės politikos principai ir numatyta steigti dvi pakopų institucijas - nacionalinę regionų plėtros tarybą, kuri nustatys regioninės politikos tikslus, aprobus Nacionalinį plėtros planą, regionų plėtros programas ir teiks Lietuvos Respublikos Vyriausybei pasiūlymus dėl jų įgyvendinimo, bei regiono plėtros tarybas, kurios koordinuos regionų plėtros planus bei programų rengimą ir juos aprobus.

Pirmas *Regioninės plėtros įstatymas* įsigaliojo 2000 m. ir sukūrė teisinę bazę regioninės plėtros politikai formuoti ir įgyvendinti bei Europos Sąjungos struktūrinėms lėšoms gauti ir administruoti. Šis įstatymas nustatė regioninės politikos tikslus ir uždavinius, politikos įgyvendinimo ir priežiūros institucinę struktūrą bei regioninės politikos instrumentus. Minėtas įstatymas turėjo trūkumų, kurių vienas pagrindinių – prieštaravimas ES Tarybos reglamentui Nr. 1260/1999. Rengiant šį įstatymą buvo vadovautasi prielaida, kad parama iš PHARE Socialinės ir ekonominės sanglaudos fondo bus programuojama bei įgyvendinama decentralizuotai, t. y. tiksliniuose regionuose, kuriuos nustato Lietuva, suderinusi su Europos Komisija. Nuo 2000 m. Europos Komisijos iniciatyva perėjus prie centralizuoto šios PHARE programos valdymo Lietuvoje modelio, įstatyme reglamentuota nacionalinė regioninės plėtros politika prarado pagrindinį finansavimo šaltinį. Europos Komisija Lietuvą traktuoja kaip vieną 1 tikslo regioną, kuriame rengiamas Bendrasis programavimo dokumentas (BPD), būtinas norint gauti ES struktūrinių fondų lėšas.

2000 m. *Regioninės plėtros įstatyme* naudojama Nacionalinio regionų plėtros plano sąvoka buvo artima *Bendrojo programinio dokumento*, 2002 m. rengiamo pagal ES Tarybos reglamentą Nr. 1260/1999, pagal kurį gaunama ES struktūrinių ir sanglaudos fondų parama Lietuvai, sąvokai. Pastarojo plano rengimas bei įgyvendinimas, taip pat jo santykis su valstybės biudžetu ir valstybės investicijų

programa buvo skirtingi. 2000 m. *Regioninės plėtros įstatyme* numatytas Nacionalinio regionų plėtros plano rengimas prarado prasmę ir prieštaravo ES Tarybos reglamentui 1260/1999. Šio reglamento nuostatų neatitiko ir *Regioninės plėtros įstatymo* nuostatos, reglamentuojančios regioninę plėtrą įgyvendinančių projektų svarstymą ir įgyvendinimą.

Atsižvelgiant į tai, 2002 m. įsigaliojo naujos redakcijos *Regioninės plėtros įstatymas*. Šiuo įstatymo pakeitimu buvo suderinta teisinė bazė ir nustatyti valstybės (nacionalinės) regioninės politikos tikslai, uždaviniai (žr. 3 lentelę), regioninio planavimo dokumentų rengimo ir tvirtinimo bendroji tvarka, taip pat valstybės (nacionalinę) regioninę politiką įgyvendinančių subjektų įgaliojimai. Šiame įstatyme kaip pagrindinis valstybės (nacionalinės) regioninės plėtros politikos tikslas įvardinamas socialinių-ekonominių skirtumų tarp regionų ir regionų viduje mažinimas, teikiant valstybės pagalbą probleminėms teritorijoms ir regionams, turintiems atskiruose sektoriuose specifinių regioninių problemų, ir sudarant sąlygas subalansuotai ilgalaikiai visų regionų plėtrai.

2002 m. *Regioninės plėtros įstatyme* išplečiamos Nacionalinės regioninės plėtros ir regionų plėtros tarybų funkcijos. Nacionalinė regioninės plėtros taryba svarsto socialinių-ekonominių skirtumų tarp regionų mažinimo planą, probleminių teritorijų ir atskirų ūkio šakų (sektorių) plėtros programas bei teikia pasiūlymus dėl probleminių teritorijų plėtros programų priemonių įtraukimo į atskirų ūkio šakų (sektorių) plėtros strategijas ir per jas į BPD, siūlo išskirti problemines teritorijas. Sprendimus dėl valstybės teritorijos dalies pripažinimo problemine, jos plėtros strateginius tikslus bei teiktinos valstybės pagalbos kriterijus nustato Vyriausybė. Regionų plėtros tarybos be veikiančiame įstatyme nurodytų funkcijų svarsto ir teikia pasiūlymus Vyriausybės įgaliotai institucijai ir Nacionalinei regioninės plėtros tarybai dėl socialinių-ekonominių skirtumų tarp regionų mažinimo plano, teikia pasiūlymus ministerijoms, nagrinėjančioms rekomendacijas dėl socialinių-ekonominių skirtumų tarp regionų mažinimo plane nurodytų uždavinių įtraukimo į atskirų ūkio šakų (sektorių) plėtros strategijas, teikia pasiūlymus Vyriausybės įgaliotai institucijai dėl probleminių teritorijų išskyrimo bei toms teritorijoms teiktinos valstybės pagalbos kriterijų, svarsto ir teikia pasiūlymus Vyriausybei ir jos įgaliotai institucijai dėl probleminės teritorijos plėtros programos ir jos vykdymo, svarsto apskričių administracijų ir savivaldybių institucijų siūlomus įgyvendinti investicijų projektus ir teikia savo išvadas Finansų ministerijai.

3 lentelė. Regioninės politikos tikslai ir uždaviniai

Regioninės politikos samprata ir tikslai pagal metmenis	Regioninės politikos samprata ir tikslai pagal 2000 m. liepos mėn. 20 d. įstatymą	Regioninės politikos samprata ir tikslai pagal 2002 m. gruodžio mėn. 10 d. įstatymą
<p>Apibrėžimas. Regioninė politika – tai valstybės įgyvendinama regionų atžvilgiu diferencijuota veikla, kuria siekiama subalansuoti visų šalies regionų socialinės ekonominės plėtros sąlygas. Regioninė politika yra neatskiriama sudedamoji ūkio šakose bei socialinėje srityje vykdomos valstybės politikos dalis, ji yra koordinuojamojo pobūdžio.</p>	<p>Apibrėžimas. Nacionalinė regioninė politika – diferencijuota krašto plėtros politika, siekianti gerinti gyvenimo kokybę, racionaliai panaudoti teritorijos ypatumus bei esamą potencialą, sudaryti palankias sąlygas socialinei ir ekonominei bei ekologiškai raidai.</p>	<p>Apibrėžimas. Nacionalinė regioninė politika – valstybės institucijų ir kitų subjektų tikslinė veikla, kuria daromas diferencijuotas poveikis valstybės regionų socialinei ir ekonominei plėtrai, siekiant sumažinti regionų socialinius ir ekonominius skirtumus bei išsivystymo netolygumus pačiuose regionuose, skatinti visoje valstybės teritorijoje tolygią ir tvarią plėtrą regionuose.</p>
<p>Regioninės politikos tikslai ir uždaviniai</p> <ul style="list-style-type: none"> -remti rinkos ekonomikos plėtrą kiekviename šalies regione, sukuriant reikiamas sąlygas ilgalaikei ir tolygiai plėtrai; -sukurti socialinius, ekonominius ir aplinkos apsaugos reikalavimus atitinkančią infrastruktūrą; -sumažinti žymius gyvenimo, ekonominių, išsimokslinimo sąlygų skirtumus tarp regionų. 	<p>Regioninės politikos tikslai ir uždaviniai</p> <ul style="list-style-type: none"> -skatinti ūkio pertvarkymą ir modernizavimą regionuose; -spartinti subalansuotą atskirų regionų plėtrą; -mažinti socialinius ir ekonominius Lietuvos regionų skirtumus; -mažinti nedarbą; -plėtoti kaimiškuosius regionus pertvarkant ir restruktūrizuojant jų ūkį, reformuojant žemės ūkio gamybą, perdirbamąją pramonę ir rinkodaros struktūras, skatinti naujų verslų bei paslaugų kūrimąsi kaime. 	<p>Regioninės politikos tikslai ir uždaviniai</p> <p><u>Tikslas</u> – mažinti socialinius ir ekonominius skirtumus tarp regionų ir regionų viduje, skatinti visos valstybės teritorijos tolygią ir tvarią plėtrą.</p> <p><u>Uždaviniai:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> -teikti valstybės pagalbą probleminėse teritorijose įgyvendinamiems projektams; -teikti valstybės pagalbą regionuose, turinčiuose atskirų ūkio šakų (sektorių) specifinių regioninių ir vietinių problemų, įgyvendinamiems projektams; -sudaryti sąlygas tolygiai ir tvariai ilgalaikei visų regionų plėtrai.

Regioninės politikos formavimo kryptys taip pat pateikiamos ir *Valstybės ilgalaikės raidos strategijoje*, patvirtintoje Lietuvos Respublikos Seimo 2002 m. Ši strategija nustato Lietuvos ekonominės, socialinės ir aplinkos apsaugos bei kitų sričių politikos gaires iki 2015 m. Be to, šioje strategijoje nurodytas regioninės plėtros politikos tikslas - užtikrinti stabilaus aukšto gyvenimo lygio galimybes visoms šalies bendruomenėms; didinti šalies regionų sanglaudą mažinant jų ekonominius, socialinius, kultūros, išsilavinimo sąlygų ir administracinių gebėjimų skirtumus; užtikrinti darnią regionų ekonomikos plėtrą bei didinti jų konkurencingumą atsižvelgiant į regionų

ypatumus; tolydžiai plėtoti regionų fizinę ir socialinę infrastruktūrą; užtikrinti veiksmingą regionų vietinių išteklių naudojimą, racionalų regioninės plėtros finansavimą naudojant tiek šalies, tiek užsienio finansinių šaltinių lėšas, kaimo bendruomenių gyvybingumą ir plėtrą.

Lietuvos Respublikos Vyriausybė 2002 m. nutarimu patvirtino *Lietuvos Respublikos regionų plėtros programą* bei šios programos *įgyvendinimo 2003–2005 metų priemones*. Šios programos paskirtis – remti Lietuvos Respublikos regionus (apskritis ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės sudarytus tikslinius regionus) ir savivaldybes, rengiančius programavimo ir projektinius dokumentus, kad Lietuvai tapus ES nare būtų galima pasinaudoti Europos Sąjungos struktūrinių fondų parama. Minėtos programos tikslas – sudaryti palankias sąlygas įgyvendinti nacionalinę regioninę politiką. Numatomi šie programos uždaviniai: sudaryti sąlygas sukurti Lietuvoje regioninio planavimo sistemą; sudaryti galimybes regionams ir savivaldybėms gauti ES struktūrinę paramą projektams, kurie vykdomi įgyvendinant šių regionų plėtros planus ir atitinka techninius reikalavimus bei Nacionalinio plėtros plano (BPD) priemones; pasirengti įgyvendinti ES Bendrijų iniciatyvų programą INTERREG III. Minėtos programos ekonominis socialinis poveikis – mažėjantys ekonominiai socialiniai skirtumai tarp Lietuvos regionų, lemiantys subalansuotą viso krašto plėtrą ir kylančią šalies žmonių gerovę.

Vidaus reikalų ministras 2002 m. patvirtino *Regionų plėtros planų parengimo ir atnaujinimo metodiką*, kur pateikiamos rekomendacijos dėl regioninio strateginio planavimo principų ir etapų; regiono plėtros plano struktūros; regiono plėtros plano atskirų dalių rengimo metodų ir tvarkos; regiono plėtros plano rengimo organizavimo; regionų plėtros planuose nustatytų tikslų ir prioritetų įvertinimo, rengiant šalies ilgalaikes plėtros strategijas ir Bendrąjį programavimo dokumentą.

Regioninės plėtros įstatymo 7 str. 2 d. numatyta, kad regioninės plėtros planavimo dokumentai rengiami vadovaujantis pagal *Teritorijų planavimo įstatymą* parengtais teritorijų planavimo dokumentais. Pagrindinis teritorijų planavimo dokumentas yra 2002 m. Seimo nutarimu patvirtintas *Lietuvos Respublikos teritorijos bendrasis planas*. Šiame plane taip pat nustatomi regioninės politikos tikslai ir uždaviniai, kurie nėra tapatūs tikslams ir uždaviniams nustatytiems Regioninės politikos įstatyme. Nors esminių prieštaravimų tarp šių teisės aktų nėra.

Lietuvos Respublikos Vyriausybė 2003 m. patvirtino Nacionalinės regioninės plėtros tarybą bei jos nuostatus. Nacionalinė regioninės plėtros taryba yra konsultacinė

grupė, sudaryta iš ministerijų, kitų valstybės institucijų ir įstaigų, Lietuvos savivaldybių asociacijos, socialinių ir ekonominių partnerių atstovų ir regionų plėtros tarybų pirmininkų. Nacionalinė regioninės plėtros taryba svarsto nacionalinės regioninės politikos tikslą, uždavinius ir priemones, atskirų ūkio šakų (sektorių) plėtros strategijas, teikia jų rengėjams ir Lietuvos Respublikos Vyriausybei išvadas bei pasiūlymus; svarsto regionų socialinių ir ekonominių skirtumų mažinimo iniciatyvas (planą) ir teikia institucijai, atsakingai už nacionalinės regioninės politikos koordinavimą, pasiūlymus dėl šių iniciatyvų (plano) ir t.t.

LR Vyriausybė 2004 m. patvirtino *2004–2006 metų bendrąjį programavimo dokumentą* (BPD). Šis dokumentas yra pagrindas visoms ES struktūrinių fondų investicijoms Lietuvoje. Lietuvos regionų specifika ir plėtros skirtumai yra menkai atspindėti bendrajame programavimo dokumente. Situacijos analizės dalyje (1. 4. Regioninė dimensija) pateikiami bendri duomenys apie Lietuvos regionus, išskiriamos Ignalinos AE regiono problemos.

Vidaus reikalų ministras 2004 m. patvirtino Finansinės pagalbos regionams ir savivaldybėms rengiant projektus Europos Sąjungos struktūrinių fondų paramai gauti teikimo taisyklės. Šios taisyklės nustato finansinės pagalbos teikimo regionams ir savivaldybėms rengiant projektus Europos Sąjungos struktūrinių fondų paramai gauti kriterijus ir tvarką. Be to, finansinė pagalba teikiama projektams, kurie atitinka bendrojo programavimo dokumento priemones, regionų plėtros planų ir savivaldybių strateginių plėtros planų prioritetus.

Regioninės politikos vienu iš teisinių pagrindų laikytina *Lietuvos regioninės politikos iki 2013 metų strategija*. Šioje strategijoje vadovaujama nuostata, kad plėtros laikotarpio iki 2013 metų nacionalinės regioninės politikos pagrindinė problema – dideli ir nemažėjantys socialiniai bei ekonominiai skirtumai tarp regionų ir jų viduje, o pagrindinė jų priežastis – nepakankamai tolygi teritorinė ekonominė plėtra. Be to, šia strategija siekiama suderinti Lietuvos regioninės politikos ir ES regioninės politikos mechanizmų funkcionavimą. ES regioninė politika programuojama 7 metų laikotarpiui. Dabartinis programavimo laikotarpis tęsiasi iki 2006 metų galo, o kitas apima 2007–2013 metus. Siekiant užtikrinti ES ir Lietuvos regioninės politikos programavimo laikotarpių dermę, ši strategija parengta laikotarpiui iki 2013 metų.

Apibendrinant anksčiau nurodytus teisės aktus, galima daryti išvadą, kad regioninės politikos vystymuisi ir plėtojimui yra pakankami teisiniai pagrindai, nors kaip jau buvo rašyta šioje dalyje, kai kuriuose teisės aktuose nėra tapačios sąvokos, kalbant

apie tuos pačius dalykus (pvz. regioninės politikos tikslus ir uždavinius). Nors esminių prieštaravimų tarp teisės aktų nėra.

3. 2. Regioninės politikos Lietuvoje raidos etapai

Lietuvos regioninė politika istoriniame kontekste yra pakankamai jauna lyginant su Europos Sąjungos regionine politika. Pirmas jos užuomazgas mes galime rasti 1964 m., kai Lietuvos SSR Ministrų Taryba patvirtino Lietuvos miestų ir gamybos vystymo schemą. Ši schema neturėjo analogų visoje TSRS.

Projekte numatyta respublikos teritorijos vieninga apgyvendinimo sistema, susidedanti iš 10 sąlyginai tolygiai išdėstytų tarprajoninių (regioninių) centrų, atliekančių epizodinio aptarnavimo vaidmenį, 26 rajoninių centrų, atliekančių periodinį gyventojų aptarnavimą, 174 mikrorajoninių centrų, vykdančių pastovų aptarnavimą ir 4 tūkst. plėstinių kaimo gyvenviečių (centrinių, pagalbinių) (Graužinis: 2001, 144).

Realiai tai nebuvo vadinama regioninės politikos priemone, nors miestai čia suvokiami kaip regionų (rajonų) centrai. Galima sakyti, kad buvo kuriami miestų regionai. Tačiau kaip rodo šiuometinis Lietuvos pavyzdys, tolygesnis gyventojų pasiskirstymas nesukuria tolygesnių gyvenimo sąlygų.

Nors dabar galima teigti, kad šios schemos pagrindu formuota regioninio vystymo sistema negali būti tiesiogiai taikoma dabartinėms Lietuvos regioninės politikos reikmėms, tačiau jos rezultatai regioninei politikai daro neabejotiną poveikį (Astrauskas: 2004, 7).

Po nepriklausomybės atkūrimo 1990 m., Lietuvoje prasidėjo regioninių vystymosi skirtumų didėjimas, atsirado prielaidos formuoti savarankišką regioninę politiką.

Lietuvoje galima išskirti keletą regioninės politikos formavimo etapų (Mačys: 2005, 112):

1. Iki 1997 m. regioninė politika suprantama kaip teritorinių-administracinių vienetų funkcijų ir atsakomybės sričių nustatymas. Regioninės politikos uždaviniu laikomas šalies regionų išskyrimas, t. y. teritorinis-administracinis suskirstymas. 1997 m. Europos Komisijos dokumente *Agenda 2000* konstatuojama, kad Lietuvoje regioninė politika neegzistuoja ir nevykdoma (tokia, kaip suvokiama ES).
2. 1998–2000 m. pripažįstama, kad būtina aktyvi regioninė politika, orientuota į ekonominių ir socialinių skirtumų mažinimą. Regioninė politika suprantama kaip

„valstybės įgyvendinama regionų atžvilgiu diferencijuota veikla, kuria siekiama subalansuoti visų šalies regionų socialinės-ekonominės plėtros sąlygas. Regioninė politika yra neatskiriama ūkio šakose bei socialinėje srityje vykdomos valstybės politikos dalis, ji yra koordinuojamojo pobūdžio“ (apibrėžimas pagal LR Vyriausybės 1998 07 21 nutarimą Nr. 902 „Dėl Lietuvos regioninės politikos metmenų“).

3. Nuo 2000 m. vidurio regioninė politika suvokiama kaip savarankiška, vertikalaus, intervencinio pobūdžio politika. Tai atsispindi 2001 m. liepos 20 d. priimtame LR Regioninės plėtros įstatyme.
4. Nuo 2001 m. iš naujo svarstoma regioninės politikos samprata ir tikslai. Iš dalies tai susiję su ES požiūriu į paramą Lietuvos regionams pasikeitimu - nuo 2000 m. pereita prie centralizuoto PHARE 2000 m. programos valdymo modelio. Šiuo metu derinami vertikalūs (regioninė politika kaip savarankiška politika) ir horizontalūs (koordinuojamojo pobūdžio regioninė politika) požiūriai.
5. Nuo 2002 m. paaiškėjus, kad Europos komisija 2000-2006 m. programavimo laikotarpiu Lietuvai struktūrinę paramą teiks kaip vientisam 2 NUTS lygio pirmojo tikslo regionui, buvo priimtas naujas Regioninės plėtros įstatymas. Jame aiškiai išskiriama nacionalinė regioninė politika.

Lietuvos regioninę plėtrą veikia dviejų politikų, t. y. nacionalinės regioninės politikos ir Europos Sąjungos regioninės politikos priemonės. Nacionalinė regioninė politika, vykdoma siekiant tikslo – mažinti socialinius-ekonominius netolygumus tarp Lietuvos regionų. Europos Sąjungos regioninė politika - tai tikslinė veikla, kuria siekiama efektyviai įsisavinti ES teikiamą finansinę paramą, skiriamą mažinti socialinius-ekonominius skirtumus tarp tos šalies ir kitų ES tokio pat dydžio regionų, teikiant finansinę paramą iš ES struktūrinių fondų. Šios politikos tarpusavyje yra susiję.

Vykdamas Europos Sąjungos regioninę politiką Lietuvoje, galime išskirti du etapus:

- 1) iki įstojimo į Europos Sąjungą
- 2) po įstojimo.

Iki įstojimo ES politika pradėta vykdyti per finansinius stojimo paramos instrumentus PHARE, SAPARD, ISPA.

Regioninė politika iki stojimo į ES Lietuvoje remiasi daugiausiai pasirengimu gauti ir administruoti paramą iš ES pereinamojo laikotarpio fondų ISPA, SAPARD ir PHARE, taip pat veikla tiksliniuose regionuose.

Su nacionaline regionine politika pereinamuoju laikotarpiu labiausiai susijusi PHARE programa. Europos Sąjungos PHARE programa – vienas iš instrumentų, skirtų padėti valstybėms kandidatėms tinkamai pasirengti būsimai narystei Europos Sąjungoje. PHARE programos paramą galima sąlyginai suskirstyti į tris pagrindines sritis:

1. Techninė pagalba – pvz., konsultantų ir ekspertų parama valstybės institucijoms, pastarosioms įgyvendinant savo funkcijas.

2. Investicijos į prisitaikymą prie Europos Sąjungos *acquis* reikalavimų – pvz., parama kuriant pasienio apsaugos sistemą būsimosios Europos Sąjungos išorinės sienos ruože.

3. Investicijos į ekonominę ir socialinę sanglaudą.

PHARE - daugiau mokomoji programa, kaip rengti projektinius pasiūlymus.

Antrasis etapas prasidėjo po įstojimo į Europos Sąjungą. Europos Sąjungos regioninė politika Lietuvoje vykdoma centralizuotu būdu.

O po įstojimo į Europos Sąjungą parama vykdoma per struktūrinius ir sanglaudos fondus centralizuotai pagal bendrąjį programavimo dokumentą.

3. 3. Regioninės plėtros centrų veikla Lietuvoje

Kaip minėta anksčiau, Lietuva yra vienas pirmo Europos Sąjungos regioninės politikos tikslo regionas. Tačiau Lietuvai pačiai tenka atsakomybė užtikrinti tolydžią visų regionų plėtrą per nacionalinę regionų plėtros programą.

Lietuvos regioninės plėtros procese galima išskirti šiuos regioninės plėtros centrus:

- Regionai-apskritys;
- Regioninės plėtros agentūros;
- Euroregionai.

Regionai-apskritys. Esminis nacionalinės regionų plėtros politikos principas – teikti valstybės paramą regionams, kuriuose nedarbo lygis yra ženkliai aukštesnis už šalies vidurkį bei regionams, kuriuose gyvenimo sąlygos yra žymiai prastesnės nei kituose šalies regionuose.

Regioninės politikos Lietuvoje formavimo pradžioje kilo problema, ką vadinti regionu, kokiais požymiais remtis, išskiriant statistinius regionus ir ar pakanka esamo teritorinio – administracinio suskirstymo.

Lietuvos apgyvendinimo sistema formavosi istoriškai. Galima būtų išskirti etnografinius, jau nuo seno žinomus regionus – Aukštaitiją, Dzūkiją, Suvalkiją ir Žemaitiją. Kitoks skirstymas būtų – Rytų, Šiaurės, Vakarų, Pietų bei Vidurio Lietuvos regionai.

LR Regioninės plėtros įstatyme *regionas* apibūdinamas kaip vientisa valstybės teritorijos dalis, kurioje įgyvendinama nacionalinė regioninė politika. Minėta politika ir regioninės plėtros planavimas atliekamas apskrityse-regionuose, esant reikalui, Vyriausybė gali sudaryti regionus iš kelių, bendras ribas turinčių apskričių ar savivaldybių teritorijų (pvz., išskiriant problemines teritorijas).

Valstybės regioninė politika vykdoma dviejų tipų regionuose (Astrauskas, Svetikas: 2004: 8):

1. Administraciniuose regionuose-apskrityse;
2. Tiksliniuose regionuose.

Pagal Regioninės plėtros įstatymą Nacionalinė regioninė politika Lietuvoje įgyvendinama ir regioninės plėtros planavimas atliekamas 10 regionų-apskričių. Numatyta galimybė ir kitaip formuoti regioną: 2002 m. Vyriausybės sprendimu yra įsteigtas dar vienas tikslinis Ignalinos AE regionas, į kurį įeina Visagino, Ignalinos ir Zarasų rajonų savivaldybės.

Lietuvos regioninės politikos strategijoje iki 2013 m. siūloma plėtoti tuos žemo gyvenimo lygio teritorijų apsuptus regioninius centrus, kurie turėdami ekonominį potencialą bei infrastruktūrą, gali atlikti regioninių plėtros centrų funkcijas. Tai Alytus, Marijampolė, Tauragė, Telšiai ir Utena su aplink šiuos centrus esančiomis integruotomis teritorijomis. Atsižvelgiant į vykdomų plėtros skatinimo priemonių efektyvumą ir galimybes, po 2007 metų siūlytina svarstyti šių uždavinių ir priemonių įgyvendinimo tikslingumą 2 papildomuose regioniniuose centruose – Mažeikiuose ir Visagine, vėliau – ir kituose regioniniuose centruose.

Nacionalinė regioninė politika įgyvendinama per valstybės viešąją politiką, pirmiausia per verslo, žmogiškųjų išteklių ir infrastruktūros plėtrą. Regionų plėtros problemos turi atsispindėti visose valstybės ūkio šakų plėtros programose ir bendrosiose nacionalinėse investicijų strategijose.

Regioninės politikos suformavimas ir įgyvendinimas yra viena iš svarbiausių priemonių tolygiai šalies plėtrai užtikrinti, skirtumams tarp atskirų regionų sumažinti, Europos Sąjungos fondų lėšoms Lietuvoje tinkamai paskirstyti.

Regioninės plėtros centruose – regionuose-apskriityse regioninė plėtra turi būti vykdoma pagal regiono plėtros planus, kurie dar ne visuose regionuose yra parengti.

Dažniausiai regioninės plėtros uždaviniai įgyvendinami pasitelkus projektus, remiamus Europos Sąjungos, skatinančius tarpinstitucinį, tarpregioninį ir tarpvalstybinį bendradarbiavimą.

Regionams tenka svarbus vaidmuo panaudojant struktūrinių fondų paramą ekonominei plėtrai: ruošiant ir iš dalies finansuojant strateginius socialinės ir ekonominės plėtros projektus, dengiant nefinansuojamus projektų kaštus.

Lietuvos nacionalinė regioninė politika vykdoma centralizuotu būdu (iš viršaus), tiksliniuose regionuose - probleminėse teritorijose; dalis valstybės regioninės politikos priemonių numatyta vykdyti ir 10 regionų-apskričių bei Ignalinos AE regione, kuris neturi valstybės teritorijos administracinio statuso.

Nereikia manyti, kas Europos Sąjungoje centralizuota regioninė politika išstūmė nacionalinę politiką, iš esmės decentralizuotą regioninę politiką: šios dvi regioninės politikos dalys egzistuoja ir papildo viena kitą. Europos Sąjungos kontekste Lietuva traktuojama kaip vienas regionas, o nacionalinė regioninė politika mato Lietuvą kaip susidedančią iš 10 regionų.

Regioninės plėtros agentūros. H. Armstrong, J. Taylor teigimu, vietinės žinios ir vietinė patirtis yra neįkainojami dalykai ruošiant atitinkamas regioninės plėtros programas specifiniams regionams. Dažnai pabrėžiama vietinės valdžios institucijų reikšmė regionų plėtros procese (Armstrong, Taylor: 2003, 344). Pradiniai plėtros žingsniai turi prasidėti nacionaliniu ir regioniniu lygiu (Tijūnaitė, Vekterytė, Staponkienė: 2003, 131). Vien valstybinės institucijos nepajėgios vykdyti regionų plėtrą. Regioninė plėtra gali būti sėkmingai realizuojama tik tuo atveju, jei į jos įgyvendinimą įsitraukia vietinės demokratijos institucijos, socioekonominiai partneriai, visuomenės nariai. Prie tokių institucijų galima priskirti regionų plėtros agentūras.

Mokslininkai įvairiai traktuoja regioninės plėtros apibrėžimą. Yuill ir Allen (1982) regioninės plėtros agentūras apibrėžia kaip, bet kokią viešai finansuojamą instituciją už centrinės ir vietinės valdžios administracijos ribų, skirtą remti ekonominę plėtrą regionuose, kurie laikomi probleminiais ar prioritetiniais. Ši gana plati sąvoka regioninės plėtros agentūros, kaip nevyriausybinės organizacijos, įtrauktos į regioninę politiką,

įveda tam tikrą dviprasmiškumo elementą, nes apima ir organizacijas, veikiančias nacionaliniame lygyje, kurios kartais būna įtrauktos į tradicinės „iš viršaus žemyn“ regioninės politikos programų vykdymą (Tamkus, Bagdzevičėnė: 2001, 284).

Halkier, Danson ir Damborg (1998) teigimu, regioninės plėtros agentūra – tai pagrįsta regionu, viešai finansuojama institucija už centrinės ar vietinės valdžios administravimo ribų, skirta remti ekonominę plėtrą. Šiame apibrėžime paliekamas atviras klausimas apie tai, kokios turi būti sąlygos, kad institucija būtų laikoma pozicijuota „išorėje“ pagrindinio viešojo administravimo aparato (Tamkus, Bagdzevičėnė: 2001, 284).

Socioekonominiais partneriais regioninės plėtros procese gali būti regionų plėtros agentūros.

Kaip regioninio lygio organizacijos, turinčios glaudžius ryšius su vietinės valdžios institucijomis ir kitomis vietinėmis organizacijomis, regioninės plėtros agentūros idealiai tinka naudoti naujus regioninės politikos tipus (Armstrong, Taylor: 2003, 344). Taigi regiono plėtros agentūra yra viena iš regioninės plėtros regione įgyvendintojų.

Vakarų Europoje šios institucijos jau nuo septintojo XX a. dešimtmečio buvo regioninės politikos dalis, vėliau domėjimasis šiomis institucijomis, kaip galimo būdo susidoroti su pramonės restruktūrizavimo sunkumais, išaugo ir Centrinės ir Rytų Europos šalyse (Tamkus, Bagdzevičėnė: 2001, 1).

Regioninės plėtros agentūros įkurtos, visų pirma, didinti regionų ekonominę plėtrą, jų įgaliojimai apima ir atsakomybę už subalansuotos plėtros skatinimą ir stiprinimą (Tijūnaitė, Vekterytė, Staponkienė: 2003, 136).

Regioninės plėtros agentūros orientuojasi į tam tikrą specifinę veiklą, susietą su regioninės plėtros įgyvendinimu apibrėžtame regione.

Regioninės plėtros agentūros vykdydamos savo veiklą, atlieka šias funkcijas:

- *Informacinę* - informacijos paieška, rinkimas, sisteminimas ir sklaida.
- *Konsultacinę* - renginių, mokymų, seminarų ir konferencijų, organizavimas.
- *Adaptyvinę* - regioninės plėtros poreikius tenkinančių programų ir finansavimo šaltinių paieška ir adaptavimas regionui.
- *Projektinę* - regiono probleminių sričių analizė ir regioninę plėtrą skatinančių projektų rengimas bei jų finansavimo šaltinių paieška.
- *Politinę* - dalyvavimas formuojant ir įgyvendinant Lietuvos nacionalinę ir regiono plėtros politiką.

- *Viešinimo* - patrauklaus gyvenimui, investicijoms, turizmui ir poilsiui regiono įvaizdžio formavimas.

Įsikūrusios regioninės plėtros agentūros apsibrėžia savo tikslus, kurie išdėstomi veiklos nuostatuose. Pavyzdžiui, VšĮ *Ignalinos AE regiono plėtros agentūra* yra nepelno siekianti organizacija. Agentūra organizuoja ir vykdo IAE regione socialinių ir ekonominių projektų, kuriais siekiama sušvelninti IAE eksploatavimo nutraukimo padarinius IAE regione, rengimą. Agentūros vizija, kad agentūra būtų pagrindinė regioninės plėtros politikos įgyvendinimo, konsultavimo ir techninės pagalbos institucija Ignalinos AE regione.

Agentūros uždaviniai:

- Vykdyti VšĮ Ignalinos AE pirmojo bloko eksploatavimo nutraukimo programos įgyvendinimo priemonių planą (LR ūkio ministro 2004 07 12 įsakymas Nr. 4-276);
- Skatinti Ignalinos AE regiono plėtros plano projektų įgyvendinimą;
- Skatinti Ignalinos AE regiono smulkaus ir vidutinio verslo plėtrą.

Dažniausia regioninės plėtros agentūros veiklos uždaviniai įgyvendinami pasitelkus projektus, remiamus Europos Sąjungos.

Regioninės plėtros agentūros vykdydamos savo veiklą skatina regioninę plėtrą ir regioninės politikos įgyvendinimo procesą.

Euroregionai Lietuvoje. Europos Sąjunga skatina euroregionų formavimąsi bei sąveiką per sieną. Dėl valstybės sienų pasienio regionai dažnai tampa periferiniais, tačiau Europoje sparčiai plėtojantis bendradarbiavimui ir integracijai, keičiasi valstybių sienų funkcijos, jų poveikis socialiniams - ekonominiams procesams.

Lietuvoje regioninės politikos pagrindiniu vienetu yra apskritis. Esamas teritorinis administracinis suskirstymas ir numatytoji regioninė politika yra santykinai nepalankūs pasienio regionams, nes didina jų periferiškumą. Kaip minėta anksčiau, regioninės politikos dokumentuose nurodyta, kad specialiems tikslams regioninė politika gali būti vykdoma ir kitokiais teritoriniais vienetais.

Euroregionai reikšmingi pasienio socialinės-ekonominės raidos formavimui. Euroregionai – Europos Sąjungos iniciatyva INTERREG suformuoti dariniai, skirti periferinių pasienio regionų skirtingose valstybėse vystymosi skatinimui per jų bendradarbiavimą. Jie sudaro palankias sąlygas pasienio bendradarbiavimui, socialiniam-ekonominiam vystymuisi.

Bendradarbiavimas abipus sienos vyksta tarp dviejų ar daugiau kaimyninių valstybių, ir ne tik tarp Europos Sąjungos narių, bet ir su išorinių Europos Sąjungos sienų valstybėmis. Šiuo bendradarbiavimu siekiama, kad sienos taptų aktyvių ekonominių-socialinių kontaktų zona, kurioje bendradarbiaujant plėtojamas regionas. Taip pat svarbus bendradarbiavimo motyvas - regionų vaidmens išaugimas.

Įstojus į Europos Sąjungą, daugelis verslo vystymo projektų gali būti finansuojami iš ES struktūrinių fondų lėšų. Pasienio regionai gali pasinaudoti išskirtine INTERREG parama. Europos regioninio vystymo fondas finansuoja INTERREG III programą, kuri yra INTERREG II programos tęsinys.

Pasienio regionų bendradarbiavimas Vakarų Europos šalyse turi galias tradicijas. Dar šeštame praėjusio amžiaus dešimtmetyje Vakarų Europoje pradėjo kurtis pasienio regionų asociacijos ar buvo sukurtos kitokios tarpvalstybinio bendradarbiavimo formos su aiškiai nustatytais tokio bendradarbiavimo tikslais. Pats pirmas euroregionas „Euroregio“ buvo įkurtas 1958 m. Olandijos – Vokietijos pasienyje (Burneika: 2003, 58).

Kaip įvairiapusišką pasienio bendruomenių, institucijų ir administracinių vienetų bendradarbiavimą skatinantys dariniai, euroregionai deklaruoja panašius tikslus, tarp kurių dažniausiai esama ir ekonominių: siekiama kelti ekonominį pasienio regionų (ypač – depresinių) ekonominį lygį, kelti gyventojų ekonominę gerovę ir panašiai. Pirmiausia būtent šie tikslai ir sieja euroregionų kaip tarptautinių institucijų veiklą su verslo pasienyje raida (Burneika: 2003, 59).

Euroregionų veikla. Veikdami pagal bendrus subsidiarumo principus, euroregionai kaip institucijos ne tiek tiesiogiai remia verslo plėtrą (pavyzdžiui, ekonominėmis priemonėmis), kiek pirmiausia įtakoja verslo aplinką (betarpiškai pasienio regionuose, taip pat visoje euroregiono dalyvių teritorijoje ir už jo ribų). Taigi, pagrindinėmis euroregionų poveikio verslui sritimis laikytina verslui palankios aplinkos formavimas ir tiesioginis verslo skatinimas (Burneika: 2003, 59).

Pagrindinės euroregionų poveikio verslo aplinkai kryptys:

- *Investicinio patrauklumo didinimas.* Euroregiono įsteigimo deklaravimas, bendros veiklos propagavimas didina pasienio regionų investicinį patrauklumą. Tai siejama su galimybe bendrų projektų dėka pretenduoti į Europos Sąjungos paramą projektams. Projektų įgyvendinimas sąlygoja platesnį vietinių išteklių panaudojimą, darbo vietų kūrimą, naujų verslo šakų atsiradimą ir regiono plėtrą. Ilgalaikė euroregionų veikla didina ir euroregionų patrauklumą privačiam kapitalui.

- *Verslo kontaktų plėtra.* Euroregionai prisideda prie verslo aplinkos gerinimo organizacine veikla, rengdami interesų grupių susitikimus, seminarus apie verslo sąlygas.
- *Žmogiškųjų išteklių ugdymas.* Verslumo ugdymas, bendros lavinimo ir ugdymo programos sudaro palankesnes prielaidas kvalifikuotesnei darbo jėgai atsirasti, žmonių iniciatyvumui, palankumui inovacijoms ugdyti.
- *Verslo informacinės aplinkos gerinimas.* Tai informacijos mainai tarp pasienio tarnybų, reikšmingų verslui, informacinių sistemų kūrimas ir panašiai. Euroregionuose paprastai yra glaudus kaimyninių šalių darbo biržų, mokesčių tarnybų, statistikos tarnybų bendradarbiavimas. Kuriamos ir veikia tarpvalstybinės euroregionų verslo duomenų bazės.

Euroregionų veikla – tai projektų įgyvendinimas. Pavyzdžiui, euroregione „Nemunas“ jau įvykdyta daugiau kaip 60 tarptautinių projektų už daugiau kaip 4 mln. eurų (Mažylis: 2004, 145).

Euroregionai „Nemunas“, „Saulė“, „Baltija“, „Ežerų kraštas“, „Bartuva“ ir „Šešupė“, kurių veikloje dalyvauja Lietuva aktyvina savo veiklą. Euroregionų, gyvuojančių Lietuvos pasienyje, veikla dar nėra labai išplėtotą. Tad jų vaidmuo dar nėra didelis, nors jau yra apčiuopiamų rezultatų, pavyzdžiui, euroregiono „Nemunas“ veikla didina investicinį regiono patrauklumą. Iš viso nuo 1997 metų įgyvendinta 60 projektų. Verslo kontaktų plėtros kryptyje efektyviomis laikytinos šiame euroregione 2 kartus per metus rengiamos ekonomikos parodos ir kontaktų dienos, tarpvalstybiniai ūkio forumai.

Anot Burneikos (2003), verslo informacinės aplinkos gerinimo srityje nuveikta bene daugiausia: išleistas „Investicijų euroregiono „Nemunas“ miestuose vadovas“, sukurta internetinė euroregiono ekonominės informacijos sistema. Įgyvendinamas euroregiono savivaldybių tinklalapių plėtros projektas.

Kaip minėta, žmogiškųjų išteklių ugdymas taip pat yra palanki verslo aplinkai veikla. Euroregione „Nemunas“ tuo tikslu įgyvendinamas turizmo vadybos mokymo projektas, rengiami tiksliniai seminarai.

Viena seniausiai įgyvendinamų euroregiono „Nemunas“ veiklos priemonių verslo skatinimo srityje – Lietuvos – Lenkijos ūkio rūmų, veikiančių euroregione, organizuojamos parodos – mugės, vykstančios ir už euroregiono ribų (Kaune, Rygoje) (Burneika: 2003, 62).

Lietuvos euroregionų įtaką plėtrai, jų vaidmenį riboja ir artimiausioje ateityje ribos tai, kad euroregionai, kuriuose dalyvauja Lietuva, yra asimetriniai (t. y. euroregionus

sudarančias šalis skiria daugiau barjerinio, nei integracinio pobūdžio sienos (Baltarusijos, Rusijos).

3. 4. Regioninės plėtros vaidmuo Lietuvoje

Pereinamuoju laikotarpiu PHARE parama buvo skirta trimis tiksliniams regionams – Klaipėdos-Tauragės (6 mln. eurų) Marijampolės (4 mln. eurų) ir Utenos (4 mln. eurų) regionams. Šie regionai atrinkti remiantis esminiais rodikliais – BVP, tenkančiu vienam gyventojui, ir nedarbo lygiu.

Parentant regionus, Marijampolės ir Utenos regionų socialiniai ir ekonominiai rodikliai buvo žemesni nei bendras vidutinis Lietuvos. Utenos pasirinkimą lėmė ir Visagino problemos. Klaipėdos ir Tauragės apskritys sujungtos į vieną regioną manant, jog Klaipėda, kaip labiau pasirengusi ir turinti didesnių sugebėjimų, padės Tauragės regionui tuos sugebėjimus įgyti. Parama verslui yra panaši, tačiau kiekvienam regionui buvo nustatytos specifinės paramos kryptys. Klaipėdos-Tauragės regione parama verslui apima naujų įmonių steigimą ir verslo skatinimą bei veikiančių įmonių konkurencingumo didinimą. Marijampolės regione numatyta tik viena priemonė verslui skatinti - palankių investicinių ir socialinių sąlygų skatinimas. Utenos, kaip ir Klaipėdos-Tauragės, regione numatytos dvi priemonės – verslo konsultacinių paslaugų bei inovacijų plėtra.

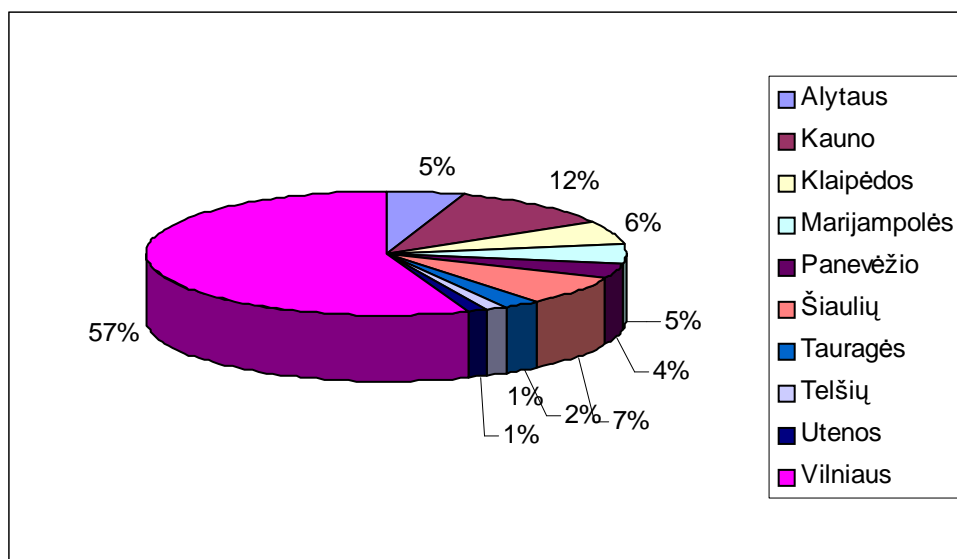
Antrasis ES regioninės politikos etapas Lietuvoje prasidėjo 2004 m. Lietuva įstojus į Europos Sąjungą.

Tinkamas pasirengimas Europos Sąjungos struktūrinių fondų lėšų administravimui yra labai svarbus, mat suteikdama tokią galimybę, Europos Sąjunga kelia didelius reikalavimus lėšų valdymui ir kontrolei. Lėšų įsisavinimas įtakoja ekonomikos plėtrą, taip pat yra rodiklis, pagal kurį matuojama sėkminga veikla Europos Sąjungoje.

ES struktūrinių fondų parama Lietuvai teikiama pagal Lietuvos 2004-2006 m. bendrąjį programavimo dokumentą. Duomenys apie paramą nuo BPD įgyvendinimo pradžios iki š. m. spalio 31 d. imtinai pagal regionus pateikiami 2 priede. Į pateikiamus skaičius įeina nacionalinio kofinansavimo ir ES lėšos.

LR Finansų ministerijos duomenimis, pagal tarpinių institucijų, pateiktus duomenis nuo BPD įgyvendinimo pradžios iki 2005 m. spalio 31 d. didžiausia paramos lėšų suma (žr. 1 grafiką) skirta projektams* (pagal pasirašytas sutartis),

įgyvendinamiems Vilniaus (1003.903 mln. Lt), Kauno (197,813 mln. Lt), Šiaulių (133,525 mln. Lt) ir Klaipėdos (115,258 mln. Lt) regionuose.

1 grafikas. BPD įgyvendinimas pagal regionus. *(institucijos, teikdamos duomenis apie apskritis, projektus, kurie yra nacionalinės reikšmės ir bus įgyvendinami didžiojoje dalyje Lietuvos teritorijos (pvz. *AB Lietuvos geležinkeliai*, *Lietuvos darbo biržos*, *Lietuvos automobilių kelių direkcijos prie Susisiekimo ministerijos* projektai), pateikė pagal pareiškėjo registracijos vietą, t. y. Vilniaus apskritį).

Netolygus ES struktūrinių fondų įsisavinimas regionuose gali būti siejamas su kompetencijos stoka rengiant paraiškas ES struktūriniam fondams bei su nacionalinės sistemos sudėtingumu įgyvendinant BPD prioritetus.

Siekiant įvertinti regioninės plėtros centrų-regionų vaidmenį regionų socialinei-ekonominei situacijai, tyrime naudojami šie regioniniai rodikliai: BVP, tiesioginių užsienio investicijų, užimtumo lygio, vidutinio darbo užmokesčio, migracijos.

Pagal Administracinių teritorinių vienetų įstatymą LR teritorija suskirstyta į 10 apskričių (Alytaus, Kauno, Klaipėdos, Marijampolės, Panevėžio, Šiaulių, Tauragės, Telšių, Utenos ir Vilniaus). Jų dydžiai nėra vienodi, skiriasi savivaldybių skaičiumi (nuo 4 iki 8), teritorijos dydžiu (nuo 4350 km² (Telšių apskritis) iki 9760 km² (Vilniaus apskritis) bei gyventojų tankumu (nuo 25,7 gyv./1 km² iki 87 gyv./1 km² (Vilniaus apskritis)). Nacionalinė regioninė politika įgyvendinama ir regioninės plėtros planavimas atliekamas regionuose—apskirtyse, t. y. apskričių ribos sutampa su regionų ribomis.

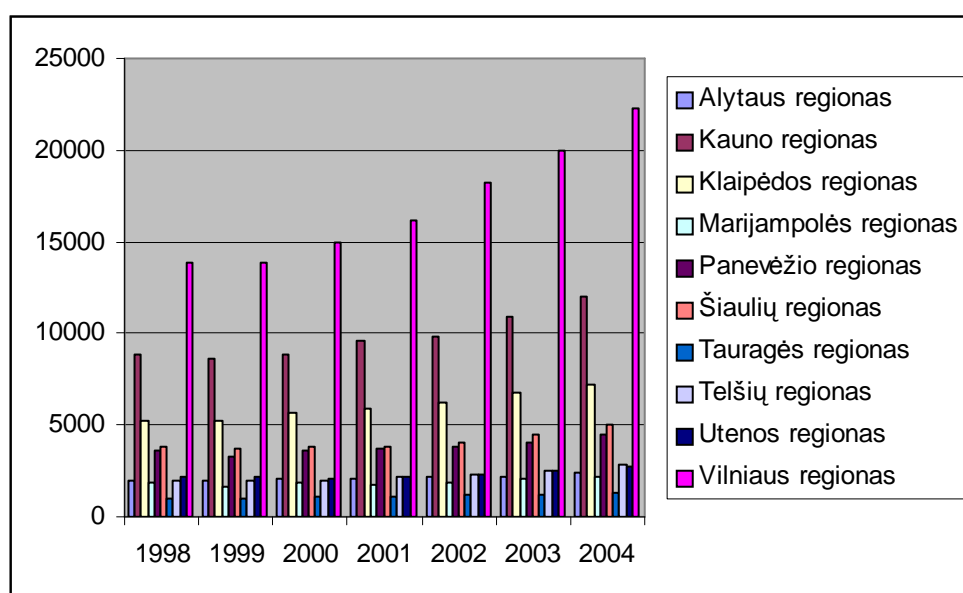
Bendroji ūkio būklė geriausiai charakterizuojama bendrojo vidaus produkto (BVP) dydžiu bei jo kaita.

Bendrasis vidaus produktas – bendra visų gatavų prekių ir paslaugų, pagamintų ūkyje per vienerius metus, vertė (Pas Ch., Bryan L., Leslie D. 1997: 40). BVP yra pagrindinis bet kokios teritorijos ūkio plėtojimo lygio ir plėtros tendencijų universalusis rodiklis.

Lietuvoje anksčiau BVP buvo skaičiuojamas tik šalies mastu, tačiau didėjant regioninės plėtros reikšmei, nuo 1996 metų BVP pradėtas nustatinėti pagal regionus.

Remiantis statistikos departamento duomenimis, 1998 m. metinis Lietuvos BVP sudarė 44377,4 mln. Lt, 1999 m. - 43359,4 mln. Lt, 2000 m. - 45848,4 mln. Lt, 2001 m. - 48562,9 mln. Lt, 2002 m. - 51948,4 mln. Lt, 2003 m. - 56771,9 mln. Lt, 2004 m. - 62440,2 mln. Lt.

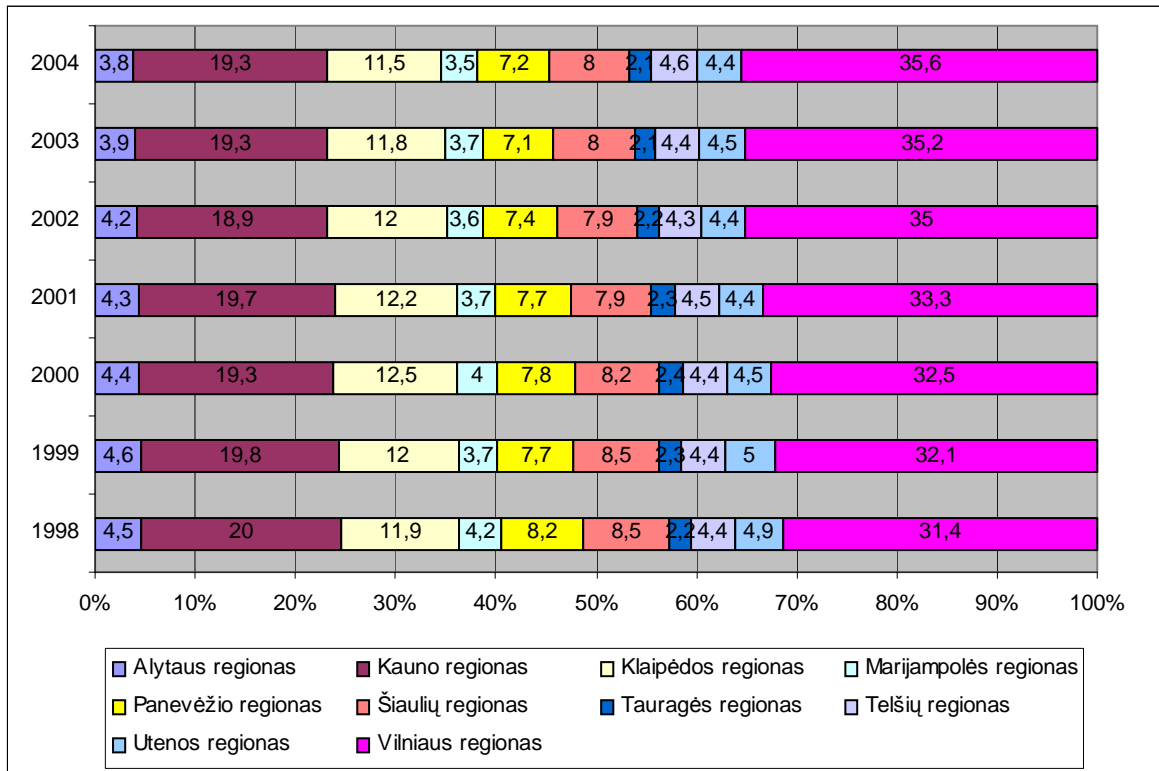
1998-2004 m. augo visų Lietuvos regionų BVP (žr. 2 grafiką), tačiau atskiruose regionuose šio padidėjimo mastas buvo nevienodas. Dėl ekonominio 1998-1999 m. nuosmukio, 1999 m. kai kurių regionų (Klaipėdos, Marijampolės, Panevėžio, Šiaulių, Telšių, Utenos) BVP buvo sumažėjęs, lyginant su 1998 m.

2 grafikas. Bendrasis vidaus produktas (mln. Lt.)

Analizuodami regionų sukurtą BVP dalį procentais (žr. 3 grafiką ir 4 priedą), galime pamatyti, kad didžiausią dalį 1998-2004 m. laikotarpiu sudarė Vilniaus ir Kauno regionai, Vilniaus regiono dalis netgi išaugo nuo 31,4 proc. 1998 m. iki 35,6 proc. 2004

m. Mažiausią dalį 2004 m. BVP Lietuvoje sudarė Tauragės (2,1 proc.) ir Marijampolės (3,5 proc.) regionai. O lygindami šių regionų BVP dalį su 1998 m. matome, kad sumažėjo jų BVP dalis Lietuvoje, Tauragės regiono 1998 m. buvo 2,2 proc., o Marijampolės 4,2 proc.

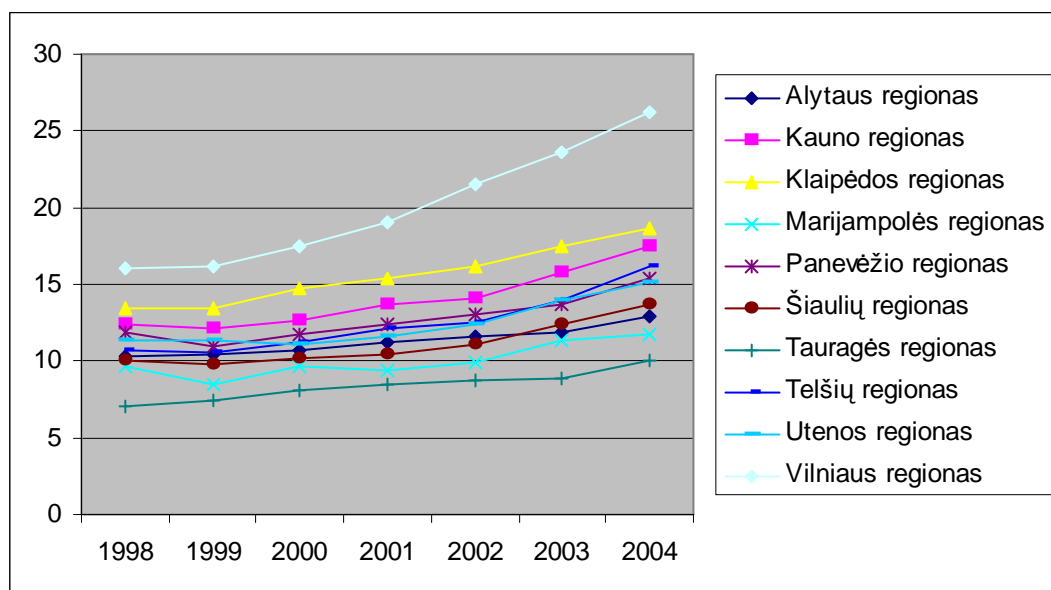

3 grafikas. Regionų sukurta BVP dalis 1998-2004 m (proc.).

Vienas svarbiausių regionų identifikavimo ir tipizavimo ES šalyse indikatorių yra BVP ir jo struktūra. Pagrindinis indikatorius atspindintis esamos ekonominės-socialinės būklės problematiškumą yra BVP dalis vienam gyventojui (Briassoulis: 2001, 410).

Siekiant įvertinti regiono išsivystymo ir gyvenimo kokybės lygį tyrime naudojamas BVP vienam gyventojui rodiklis. BVP, tenkantis vienam gyventojui taip pat geriausiai parodo Lietuvos regionų išsivystymo skirtumus. Visų regionų BVP, skaičiuojant vienam gyventojui, šalies BVP struktūroje nevienoda (žr. 4 grafiką). Ypač tai ryšku lyginant vienam gyventojui tenkančią BVP dalį pagal regionus su Lietuvos vidurkiu. 2004 Lietuvos vidurkis sudarė 18,3 tūkst. Lt. Vilniaus regiono buvo 26,2 tūkst. Lt, Klaipėdos regiono 18,7 tūkst. Lt, kaip matome BVP vienam gyventojui šiuose regionuose viršijo šalies vidurkį. Mažiausias BVP vienam gyventojui buvo Tauragės - 10 tūkst. ir Marijampolės – 11,8 tūkst. Lt regionuose. Lyginant su 1998 m., išlieka tos pačios

tendencijos, 1998 m. Vilniaus (16,1 tūkst. Lt) ir Klaipėdos (13,5 tūkst. Lt) regionai pirmauja, o Tauragės (7 tūkst. Lt) ir Marijampolės (9,7 Lt) regionai labiausiai atsilieka.

4 grafikas. BVP didėjimas vienam gyventojui 1998-2004 m. (tūkst. Lt).

Rezultatai rodo, kad yra nemaža diferenciacija tarp regionų. Vilniaus regione sukurta BVP vienam gyventojui daugiau kaip du kartus viršija Tauragės regiono BVP lygį (pvz. 2004 m. Vilniaus regione vienam gyventojui tenka 26,2 tūkst. Lt, o Tauragės regione 2004 m. 10 tūkst. Lt (žr. 5 priedą).

Dviejuose regionuose, t. y. Vilniaus ir Klaipėdos BVP vienam gyventojui teko daugiau nei vidutiniškai šalyje. Kauno regione lyginant su šalies vidurkiu BVP yra tik keletu procentų žemesnis. Tačiau visuose regionuose 1998-2004 m. BVP augo, išskyrus 1999 m. (Kauno, Klaipėdos, Marijampolės, Panevėžio, Šiaulių regionus), kuriuose dėl ekonominio nuosmukio BVP nežymiai buvo sumažėjęs.

1998-2004 m. laikotarpiu Vilniaus regione BVP vienam gyventojui augimas ženkliai viršijo šalies vidurkį ir išaugo lyginant su šalies vidurkiu nuo 129 proc. iki 144,3 proc. (žr. 6 priedą). Tai galima paaiškinti didžiausiomis investicijomis vienam gyventojui regione.

Tiesioginių užsienio investicijų pritraukimo politika paprastai yra svarbi regioninės plėtros dalis. Iš tikrųjų probleminių regionų patrauklumo užsienio investuotojams didinimas yra svarbus regioninės paramos tikslas. Tiesioginės užsienio investicijos ne

tik atneša regionams pajamų ir darbo vietų, bet ir daugeliu atveju veikia kaip technologijų ir patirties bei žinių perdavimo mechanizmas. Tai gali turėti įtakos tame regione įsikūrusių įmonių produktyvumui ir konkurencingumui. Didelė dalis tiesioginių užsienio investicijų pasireiškia kai tarptautinių bendrovių investavimas regione, įsigyjant esamą įmonę bei jos gamybos bazę ir, žinoma, jos klientų bazę arba kuriant naują bazę. Bet kuriuo atveju tarptautinės bendrovės, ypač investuodamos menkliau išsivysčiusiose regionuose, paprastai atsineša pažangias gamybos technologijas ir darbo metodus.

Tiesioginės užsienio investicijos gali vadinti svarbų vaidmenį mažinant regionų skirtumus ekonominio efektyvumo požiūriu ne tik kaip pajamų ir darbo vietų šaltinis, bet ir kaip technologijų bei praktinės patirties perdavimo atsiliekantiems regionams priemonė. Tai ypač svarbu naujosios Europos Sąjungos valstybėms (tame tarpe ir Lietuvai), kurioms aktualus ekonomikos pertvarkymas ir palaipsnis produktyvumo didinimas. Tačiau, nepriklausomai nuo esamų finansavimo instrumentų, dėl panašių priežasčių (infrastruktūros trūkumai, kvalifikuotos darbo jėgos trūkumas ir pan.) užsienio investuotojus nebūtinai traukia tos vietovės, kurių poreikiai yra didžiausi.

Todėl neproporcingai didelė tiesioginių užsienio investicijų dalis tenka stipresniems, o ne silpnesniems Lietuvos regionams.

Lietuvos viduje tiesioginės užsienio investicijos yra sutelktos regionuose, kuriuose yra didžiausi miestai (Vilniaus, Klaipėdos, Kauno regionuose), ypač Vilniaus regione, kur yra sostinė, o atsiliekantiems regionams tenka labai nedidelė dalis.

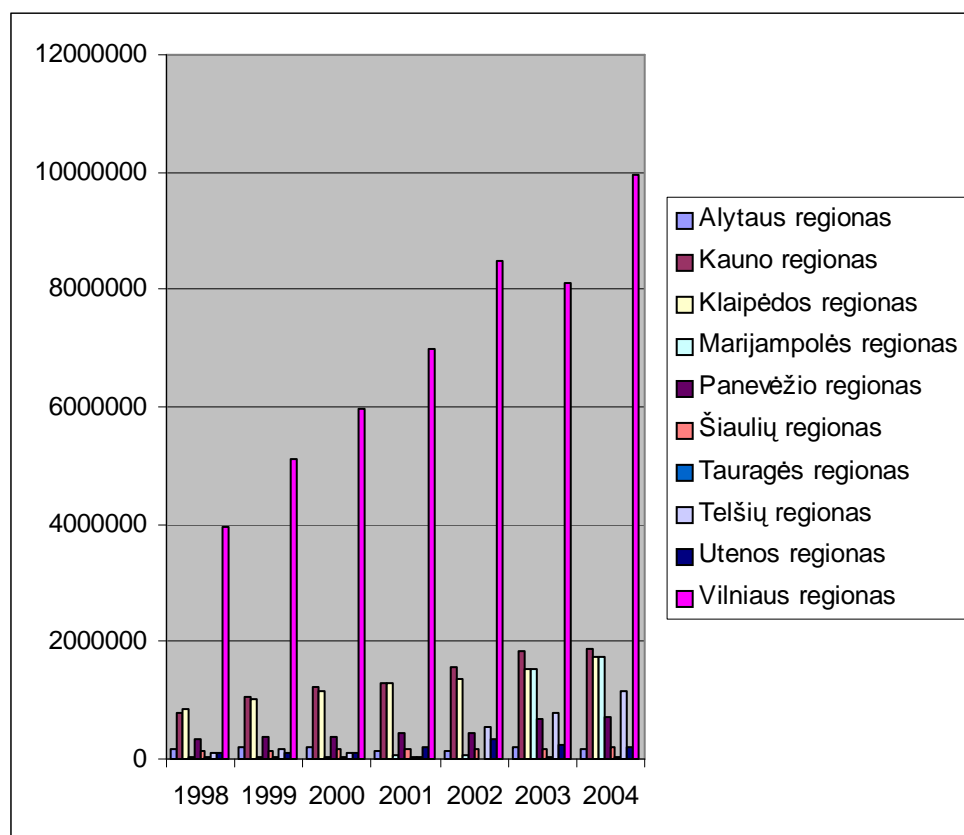
Pažiūrėję į 5 grafiką, pastebėsime, kad tiesioginių užsienio investicijų pasiskirstymui pagal Lietuvos regionus būdingi ryškūs regioniniai skirtumai. Tiesioginių investicijų apimtimi aiškiai pirmauja Vilniaus regionas, toliau pasiskirsto Kauno ir Klaipėdos ir t. t. Netolygus tiesioginių užsienio investicijų pasiskirstymas prisideda prie tarpregioninių socialinių ir ekonominių skirtumų didėjimo.

Daugiausiai tiesioginių užsienio investicijų sulaukia Vilniaus, Kauno ir Klaipėdos regionai, kuriose didžiausias BVP vienam gyventojui. Visame pasaulyje egzistuoja „sostinės sindromas“, o taip pat investicijoms patrauklus yra uostas su savo specifika.

Mažiausiai tiesioginių užsienio investicijų – 2004 m. Tauragės ir Alytaus regionai, kuriose BVP vienam gyventojui - vieni iš mažiausių. (žr. 6 grafiką ir 5 priedą).

2004 m. vienam gyventojui tenkančios tiesioginės užsienio investicijos Lietuvoje sudarė vidutiniškai 4727 Lt. Tradiciškai didžiausią Lietuvos tiesioginių užsienio investicijų dalį pritraukia Vilniaus regionas – tiek absoliučiu dydžiu, tiek skaičiuojant

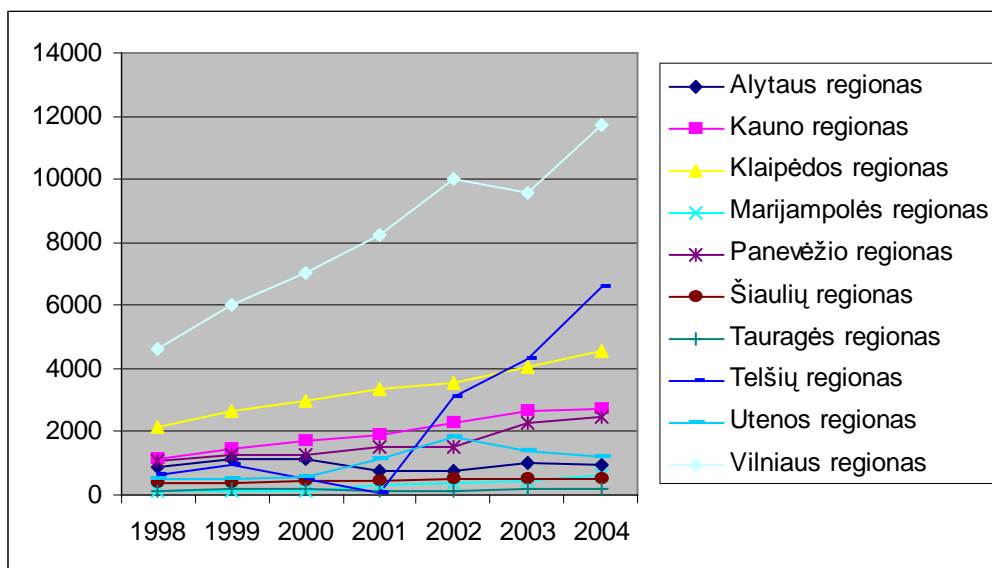
tiesiogines užsienio investicijas gyventojui. 2004 m. gyventojui tenkančios tiesioginės užsienio investicijos Vilniaus regione siekė 11721 Lt ir buvo daugiau kaip dvigubai didesnės nei šalies vidurkis.

5 grafikas. Tiesioginės užsienio investicijos 1998-2004 m. (tūkst. Lt.).

Mažiausios tiesioginės užsienio investicijos gyventojui buvo Tauragės regione ir siekė 163 litus – 29 kartus mažesnės nei šalies vidurkis ir net 72 kartus mažesnės nei Vilniaus regione. Šiuo laikotarpiu mažiausios tiesioginės užsienio investicijos gyventojui buvo Tauragės, Marijampolės ir Šiaulių regionuose. Daugumoje regionų matomas tiesioginės užsienio investicijos gyventojui augimas, išskyrus Alytaus, Tauragės ir Utenos regionus, kuriose investicijos mažėjo. Reikia atkreipti dėmesį, kad ypač ryškiu investicijų vienam gyventojui augimu pasižymi Telšių regionas (žr. 6 grafiką).

Užsienio šalis priima tiesioginę užsienio investiciją dėl jos potencialios naudos. Šią naudą gali patirti tiek individas, tiek visa visuomenė. Užsienio investicija veikia vietinę ekonomiką. Visos šalies mastu ji įtakoja bendrą šalies ekonomikos vystymąsi. Šie poveikiai – regiono ir šalies mastu - turėtų būti subalansuoti.

6 grafikas. Tiesioginių užsienio investicijų vienam gyventojui dinamika 1998-2004 m. (Lt).

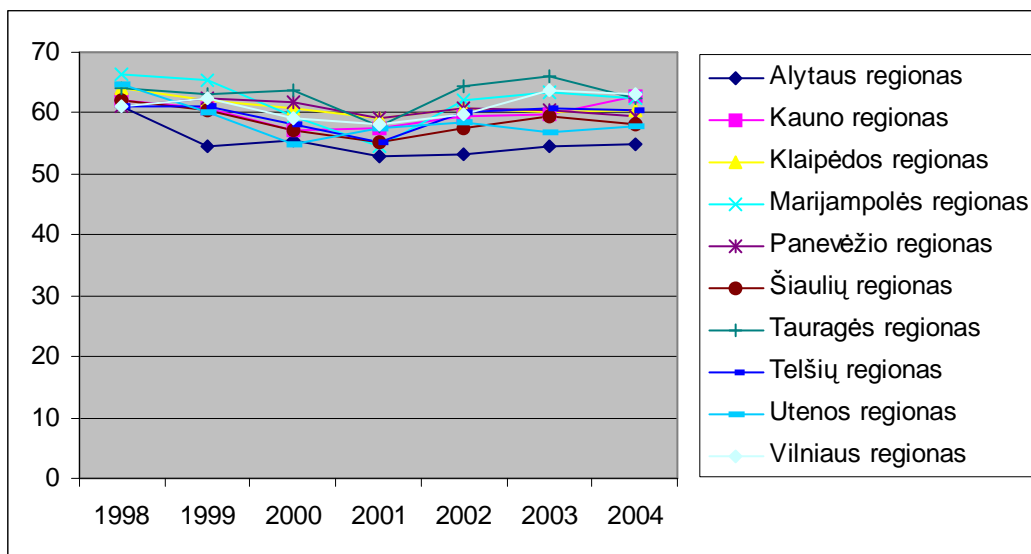
Tiesioginės užsienio investicijos, skaičiuojant vienam gyventojui, atspindi probleminės teritorijos investicinį patrauklumą, parodo, kaip panaudojamos probleminės teritorijos vystymosi galimybės.

Šiuolaikinėje visuomenėje labai padidėjo užimtumo vaidmuo. Kylant valstybės gerovei, kartu su ekonomine stiprėja ir socialinė darbo funkcija (saviraiškos sąlyga, socialinio aktyvumo pagrindas ir pan.). Kita vertus, konkretaus asmens gerovė pirmiausiai sukuriama darbu (Gruževskis: 2004, 16).

Regionų nedarbo skirtumai yra viena iš aktualiausių šių dienų problemų. Nedarbas yra sudėtinga socialinė-ekonominė problema, sukianti neigiamų padarinių. Oficialus nedarbas yra pagrindinis, tačiau ne vienintelis rodiklis, apibūdinantis situaciją šalies ar regiono darbo rinkoje.

Užimtieji - tai dirbantys visų nuosavybės formų įmonėse, įstaigose ir organizacijose ir atliekantys karinę tarnybą. Užimtųjų grupei priskiriami ir tie asmenys, kurie nebuvo nutraukę oficialių ryšių su darbovieta, nors ataskaitinį laikotarpį nedirbo dėl ligų, traumų, kasmetinių ir nemokamų atostogų, darbo trūkumo, prastovų (Statistikos departamentas).

Lietuvos ekonomikos plėtra pozityviai paveikė užimtumą: po Rusijos krizės, per pastaruosius ketverius metus buvo pastebimos teigiamos bendro užimtumo lygio augimo tendencijos - nuo 57,2 proc. 2001 m. iki 61,1 proc. 2004 m.

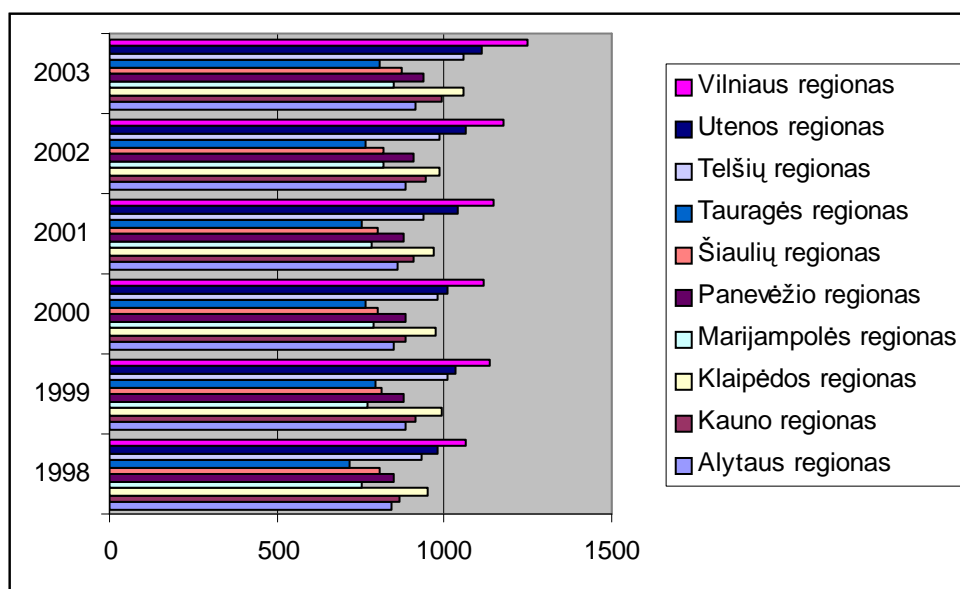

7 grafikas. Užimtumo lygis 1998-2004 m.

Užimtumo lygis (žr. 9 priedą) 1998 m. buvo didžiausias Marijampolės (66,4 proc.) ir Utenos (64,8 proc.) regionuose, o mažiausias Alytaus (61 proc.) ir Panevėžio (61 proc.) regionuose. 2004 m. užimtumas didžiausias Vilniaus (63,2 proc.) ir Kauno (62,9 proc.). Užimtumo lygio dinamiką galime matyti 7 grafike.

Nėra nė vieno tikslaus ekonomikos ir žmonių gerovės vertinimo rodiklio. Valstybei reikia vertinti daug gerovės vertinimo rodiklių, atlikti jų analizę, kad galėtų spręsti apie ekonomikos raidą numatyti tolesnius ūkio pertvarkymo tikslus. Todėl verta aptarti vidutinį mėnesinį darbo užmokestį.

Gyventojų pajamų lygio skirtumus parodo vidutinio mėnesinio bruto darbo užmokesčio rodiklis. Pažiūrėję į 8 grafiką (ir 10 priedą), pamatysime, kad 1998-2004 m. mažiausios jo reikšmės buvo Tauragės (kito nuo 720 Lt iki 807 Lt) ir Marijampolės (kito nuo 753 Lt iki 847 Lt) regionuose, o didžiausios - Vilniaus regione (kito nuo 1063 Lt iki 1249 Lt). Tačiau užmokesčio regioniniai skirtumai nebūtinai gerai atspindi regioninius gyvenimo lygio skirtumus. Visų pirma, darbo užmokestį gauna tik dirbančioji gyventojų dalis, o antra, skirtinguose regionuose ir pragyvenimo kaštai nėra vienodi. BVP vienam gyventojui rodiklis apima ne tik dirbančiuosius, bet ir išlaikytinius. Regioniniai darbo užmokesčio skirtumai yra mažesni nei BVP lygio vienam gyventojui. Kaip matome iš lentelės, didžiausias darbo užmokestis yra Vilniaus ir Utenos regionuose, didžiausias užmokestis čia išlieka per visą 1998-2004 m. laikotarpį.

8 grafikas. Vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis šalies ūkyje (Lt.), * LR Statistikos departamentas 2004 m. duomenų dar nepateikia

Gyventojų migracija iš probleminės teritorijos charakterizuoja ekonominę-socialinę būklę teritorijoje ir gyventojų, ieškančių pragyvenimo kituose regionuose, skaičių. Kaip matome (11 priedas) padėtis 1998-2004 m. keitėsi tik Vilniaus regione, kai 1998 m. atvyko 11990 žmonių, išvyko daugiau – 15570 žmonių. Nuo 2001 m. žmonių Vilniaus regione daugiau atvyksta nei išvažiuoja iš šio regiono, pvz. 2004 m. atvyko 15598, o išvyko tik 13564. Visuose kituose Lietuvos regionuose 1998-2004 m. migracijos situacija panaši, daugiau žmonių išvyksta nei atvyksta.

Apskritai tarpregioniniai socialiniai-ekonominiai skirtumai Lietuvoje tik didėja, blogiausia situacija yra Tauragės ir Marijampolės regionuose, geriausia – Vilniaus ir Klaipėdos regionuose. Visa tai yra pasekmė įvairių sektorių (SVV plėtros, pramonės ir eksporto paramos, užimtumo rėmimo, kaimo plėtros ir kt.) ir bendresnio pobūdžio (pvz. valstybės investicijų) programų plėtros priemonių įgyvendinimo prasto sukoordinavimo nacionaliniame lygyje ir regioniniu lygiu, siekiant regioninės politikos tikslų, regioninio planavimo ir regionų plėtros programų neįgyvendinimo.

IŠVADOS

1. Regionų plėtroje svarbi yra subalansuota plėtra, jos sritys: investicijos į infrastruktūrą, ekonominių sektorių transformavimas, socialinis susitelkimas, teisingumas ir demokratijos atkūrimas; inovatyvi, besimokanti bendruomenė. Regioninė inovacinė sistema apima bendradarbiavimo tinklus, mokslo ir mokslo-tyrimo institucijų veiklą, darbo jėgos kokybę ir mokslo–inovacinius centrus.

2. ES regioninės plėtros koncepcija neišskiria Lietuvos vidinių plėtros problemų, kadangi mūsų šalis yra traktuojamas kaip vienas pirmo tikslo regionas. Parama yra teikiama siekiant spartinti šalies ekonominę-socialinę plėtrą neatsižvelgiant į vidines plėtros disproporcijas ir problemas.

3. Netolygus ES struktūrinių fondų įsisavinimas regionuose gali būti siejamas su kompetencijos stoka rengiant paraiškas ES struktūriniam fondams bei nacionalinės sistemos sudėtingumu įgyvendinant BPD prioritetus.

4. Lietuvos regioninės plėtros procese galima išskirti šiuos regioninės plėtros centrus: regionai-apskritys, regioninės plėtros agentūros, euroregionai. Regioninės plėtros centrų veikla vykdoma pasitelkus projektus, remiamus Europos Sąjungos.

5. Nežiūrint, kad socialinė–ekonominė sanglauda Lietuvoje yra paskelbta strateginiu tikslu, prioritetai tenka šalies ekonomikos augimui ir konkurencingumo didėjimui. Stiprėja konkurencingiausi, labiausiai išsivystę šalies regionai - Vilniaus, Kauno, Klaipėdos regionai ir ypač sostinės regionas. Šią tendenciją stiprina tiesioginių užsienio investicijų kaupimasis (kurias pritraukia kvalifikuota darbo jėga, paslaugų infrastruktūra, inovacijų diegimas bei kiti veiksniai).

6. Regionai, kurių ekonomikos potencialas yra nepakankamas (Tauragė, Marijampolė, Utena ir kt.), nesugeba sudaryti sąlygų investicijų pritraukimui, kvalifikuotų specialistų įsidarbinimui, diegti aukštų technologijų į gamybą taip, kad pakeistų situaciją. Šių regionų ekonominis-socialinis augimas išlieka silpnas.

7. Lietuvos regionų teisinė bazė parengta, bet regioninė plėtra vykdoma pasyviai. Per paskutinius aštuonerius metus regioniniai socialiniai skirtumai didėja. Tikėtina, kad artimiausiu metu didės, nes tiesioginės užsienio investicijos koncentruojasi Vilniaus, Klaipėdos, Kauno regionuose, kurios sudaro apie 90 proc. visų šalies investicijų. Investuotojams patraukliausi išlieka trys regionai.

8. Planuojant regioninę plėtrą regionuose, o ypač atsilikusiųose regionuose, šiuo metu pagrindinis vaidmuo tenka apskričių viršūninkų administracijoms. Kitų institucijų, kurios atsakingos už regiono plėtrą, dalyvavimas regioninės plėtros formavime labai mažas. Reikalingas labiau integruotas požiūris į regioninę plėtrą, kuris būtų pagrįstas visų suinteresuotų grupių partnerystė tam tikrame regione. Reikia skatinti regionų savarankiškumą bei ekonominį aktyvumą, regionų bendradarbiavimą.

9. Tik pasibaigus 2000-2006 m. programavimo laikotarpiui bus galima vertinti ES struktūrinių fondų investicijų poveikį Lietuvos regionams. Šios investicijos daro poveikį Lietuvos regionų plėtrai. Pagrindinis Lietuvos regioninės politikos uždavinys 2004-2006 metais užtikrinti, kad Europos Sąjungos struktūrinių fondų investicijos Lietuvoje nedidintų vidinių šalies išsivystymo netolygumų. Tačiau tikėtina, kad Lietuvos regioninių skirtumų vien ES struktūrine parama sumažinti nepavyks.

LITERATŪRA:

1. Anderson C.H. *Retailing: concepts, strategy and information*. – West publishing company, 1993.
2. Armstrong H., Taylor J. *Regional economics and policy*. - Oxford: Blackwell Publishers, third edition, 2003.
3. Armstrong H. W. *Regional policy*.- In El-Agraa A. M. *The European Union. Economics and Policies*, Wsses, 2001.
4. Astrauskas A. *Regioninė politika ir jos įgyvendinimo būdai*. - Savivaldybių žinios, 2004 09 09, Nr. 29 (283).
5. Astrauskas A. Svetikas Ž. *Kas ir kaip vykdyt regioninę politiką. Regioninės politikos įgyvendinimo teritorinė ir institucinė sandara*. - Savivaldybių žinios, 2004 10 07.
6. Bagdzevičienė R., Tamkus A. *Regioninė politika – dabartis ir ateitis*. - Inžinerinės regionų plėtros problemos: respublikinės konferencijos medžiaga, Panevėžys, 2001.
7. Bagdzevičienė R., Tamkus A. *Regionalizacijos svarba globalizuojantis Europos ekonomikai*. - Regionų plėtra – 2001: tarptautinės mokslinės konferencijos pranešimų medžiaga. Kaunas: Technologija.
8. Bagdzevičienė R., Vasiliauskaitė J. *Valstybės ir regionų vaidmuo inovacijų sklaidos procese*. - Regionų plėtra - 2002. Tarptautinės konferencijos pranešimų medžiaga, Kaunas: Technologija, 2002, 36-42.
9. Boschman R. A, Lambooy J. G. *Knowledge, Market Structure, and Economic coordination: Dynamics of Industrial Disctriets, Growth and change*, vol. 33. 2002, 291-311.
10. Brazas A. *Europos Sąjunga: struktūriniai fondai ir regioninė politika*. – Vilnius: Pradai, 1998.
11. Briassoulis H. *Sustainable Development and its Indicators: Through a (Planner's) Glass Darkly*. - *Journal of Environmental Planning & Management*, May2001, Vol. 44 Issue 3, 409-427.
12. Budvil Ž., Potje P. *Regional Economics*. - New York. Oxford university press. 1996.

13. Burneika D. *Narystės Europos Sąjungoje įtaka verslo sąlygoms Lietuvos pasienio regionuose.* - Galutinė ataskaita, 2003, http://www.euro.lt/Pov_tyrimai/docs/905.pdf, 2005 10 15.
14. Čepinskis J., Smilga E., Žirgūtis V. *Strateginis subalansuotos plėtros valdymas,* - Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai, 2002, Nr. 22, 55-68 p.
15. Darbas regionų labui. - 2004, http://www.eu.int/comm/publications/booklets/move/27/working2004_lt.pdf, 2005 10 29.
16. Duprat J.D., Simmony M., Tubul M. *Les fonds structurels en region.* – Paris, 2003.
17. Farinelli F. Networks of firms confronting the challenge of globalisation: the Italian experience. - in The IPTS Report, 7 September, 27. 1996.
18. Graužinis A. *Lietuvos regioninė struktūra Europos Sąjungos kontekste.* - Regionų plėtra – 2001. Tarptautinės konferencijos pranešimų medžiaga, Kaunas: Technologija, 2001, 143-148 p.
19. Gruževskis B. *Žmogaus socialinė raida. Užimtumas.* Metodinė medžiaga. – Vilnius, Justitia, 2002.
20. Guillermo A.M., Mercedes, M.A. Garcia G. *Infrastructures and productivity in the Spanish regions.* - Regional studies, 1996.
21. Jenkins T., McLaren D. *Regions and Sustainability: Making regional policy sustainable and sustainability regional - the key role of Regional Development Agencies.* - http://www.foe.co.uk/resource/briefings/regions_sustainability.html#The%20sustainability , 2005 12 01.
22. *Lietuvos mokslo ir technologijų baltoji knyga.* – Vilnius, Justitia, 2001.
23. *LR Regioninės plėtros įstatymas.* - Valstybės žinios, 2000 08 04, Nr. 66-1987.
24. *LR Regioninės plėtros įstatymas.* - Valstybės žinios, 2002 12 24, Nr. 123-5558.
25. LR Vyriausybės 2005 05 23 nutarimas Nr. 575 *Dėl Lietuvos regioninės politikos iki 2013 metų strategijos.* - Valstybės žinios, 2005 05 26, Nr. 66-2370. <http://www3.lrs.lt/cgi-bin/preps2?Condition1=256343&Condition2=regionu+pletra#Lietuvos>, 2005 09 30.
26. LR Vyriausybės 2004 08 02 nutarimas Nr. 935 *Dėl Lietuvos 2004-2006 metų bendrojo programavimo dokumento patvirtinimo.* - Valstybės žinios, 2004 08 06, Nr. 123-4486.

- 27.LR Vyriausybės 2003 04 08 nutarimas Nr. 428 *Dėl probleminių teritorijų išskyrimo kriterijų*. - Valstybės žinios, 2003 04 11, Nr. 35-1483. <http://www3.lrs.lt/cgi-bin/&61623>, 2005 09 30.
- 28.LR Vyriausybės 2002 12 05 nutarimas Nr. 1905 *Dėl Lietuvos Respublikos regionų plėtros programos ir jos įgyvendinimo 2003-2005 metų priemonių*. - Valstybės žinios, 2002 12 11, Nr. 117-5259. <http://www3.lrs.lt/cgi-bin/&61623>, 2005 09 30.
- 29.LR Vyriausybės 2001 05 16 nutarimas Nr. 569 *Dėl Europos nacionalinės apskaitos sistemos įgyvendinimo*. - Valstybės žinios, 2001 05 24, Nr. 43-1515.
- 30.LR Vyriausybės 1998 07 21 nutarimas Nr. 902 *Dėl Lietuvos regioninės politikos metmenų*. - Valstybės žinios, 1998 07 25, Nr. 66-1922.
- 31.LR Vidaus reikalų ministro 2002 10 04 įsakymas Nr. 482 *Dėl regionų plėtros planų parengimo ir atnaujinimo metodikos*. [http://www.vrm.lt/fileadmin/Padaliniu failai/RPD/Regionu pletros plan metodikos.doc](http://www.vrm.lt/fileadmin/Padaliniu_failai/RPD/Regionu_pletros_plan_metodikos.doc), 2005 09 30.
- 32.LR Seimo 2002 11 12 nutarimas Nr. IX-1187 *Dėl valstybės ilgalaikės raidos strategijos*. - Valstybės žinios, 2002 11 27, Nr. 113-5029. <http://www3.lrs.lt/cgi-bin/preps2?Condition1=193888&Condition2=#Valstybės>, 2005 09 30.
- 33.Mačys G. *Regionų ekonomika, politika ir valdymas Lietuvoje*. - Vilnius, 2005.
- 34.Maniokas K. *Europos Sąjungos plėtra ir europeizacija*. Vilnius: Eugrimas. 2003
- 35.Mažylis L., Bartkutė A., Tirvienė J. *Euroregionų veiklos organizavimas Lietuvoje*. - Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai. 2004, Nr.30, 137-147 p.
- 36.MacLeod G. *The learning region in an age of austerity: capitalizing on knowledge, entrepreneurialism, and reflexive capitalism*. - Geoforum 31, 2000, 219–236.
- 37.Nakrošis V. *Europos Sąjungos regioninė politika ir struktūrinių fondų valdymas*. - Vilnius: Eugrimas, 2003.
- 38.Pareigis R., Dorofejeva O. *Lietuvių nacionalinė regioninė politika ir jos įgyvendinimo prielaidos*. – Ekonomika, 2004, Nr. 67 (2), 61-72 p.
- 39.Pas Ch., Bryan L., Leslie D. *Ekonomikos terminų žodynas*. - Vilnius, 1997.
- 40.Piore M., Sabel C. *The Second Industrial Divide: Possibilities for Prosperity*, basic Books. - New York,1984.
- 41.Rainnie A. *Learning regions, agglomeration and regional development*. - Innovation and Regional Competitiveness Conference, University of Ballarat 22-

<http://www.gippsland.monash.edu.au/irs/publish/confpapers/ircc200208.doc>,
2005 10 15.

42. *Regioninių duomenų bazė*, http://db.std.lt/RDB_LT/Dialog/statfile1.asp, 2005 11 14.
43. *Stambių įmonių Lietuvoje – jų stipriųjų pusių ir grėsmių bei įtakos regionų vystymui ir užimtumui – studija*. - VšĮ Žinių visuomenės institutas, KTU Verslo strategijos institutas 2004, http://www.ukmin.lt/files/Docs/strateginis_2003-2005/tyrimu_studija/studija-imon.doc, 2005 12 15.
44. Sternberg, Rolf. *Innovation Networks and Regional Development – Evidence from the European Regional Innovation Survey (ERIS): Theoretical Concepts, Methodological Approach, Empirical Basis and Introduction to the Theme Issue*. - European Planning Studies, Aug2000, Vol. 8 Issue 4, 389-407. <http://search.epnet.com/login.aspx?authtype=custuid&custid=s1135407>, 2005 10 15.
45. Šimelevič R. Bagdzevičienė R. *Regionalizacijos procesas – vienas iš svarbiausių veiksnių, užtikrinančių regionų ekonominę plėtrą*. - Regionų plėtra - 2002. Tarptautinės konferencijos pranešimų medžiaga, Kaunas: Technologija, 2002, 179-182 p.
46. Štreimikienė D. *Regionų plėtros teorijos ir politika*. - Regionų plėtra - 2001. Tarptautinės konferencijos pranešimų medžiaga, Kaunas: Technologija, 2001, 279-283 p.
47. Tamkus A., Bagdzevičienė R. *Regioninės plėtros agentūrų veiklos analizės ypatumai*. - Regionų plėtra - 2001. Tarptautinės konferencijos pranešimų medžiaga, Kaunas: Technologija, 2001, 284-289 p.
48. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1783/1999. *Dėl Europos regioninės plėtros fondo*. - Official Journal. L 213, 13.8. 1999.
49. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1257/1999. *Dėl Europos žemės ūkio orientavimo ir garantijų fondo (EŽŪOGF) paramos kaimo plėtrai ir iš dalies pakeičiantis bei papildantis tam tikrus reglamentus*. - Official Journal. L 160, 26.6.1999.
50. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1260/1999. *Bendrasis struktūrinių fondų reglamentas* (). ?
51. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1263/1999 *Dėl žuvininkystės orientavimo finansavimo instrumento*. - Official Journal. L 161, 26.6. 1999.

52. Tarybos reglamentas (EC) Nr. 1059/2003, *Dėl bendros teritorinių vienetų klasifikavimo sistemos statistikos sukūrimo* (NUTS).
53. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1784/1999. - *Dėl Europos socialinio fondo*. - Official Journal. L 213, 13.8. 1999.
54. Tijūnaitė R. Vekterytė M. Staponkienė J. *Darnus regioninis vystymasis Europos sąjungos plėtros kontekste*. - Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai, 2003, Nr. 28, 127-140.
55. Todtling Franz. *Innovation Systems in Regions of Europe-A Comparative Perspective*. - European Planning Studies, Dec. 1999, Vol. 7, Issue 6, 699-717. <http://search.epnet.com/login.aspx?authtype=custuid&custid=s1135407>, 2005 10 15.
56. 2001 m. reguliarioji ataskaita apie Lietuvos pažangą rengiantis narystei Europos Sąjungoje. <http://www.eudel.lt/lt/download/RR%20liet.doc>, 2005 10 21.
57. www.finmin.lt/bpd, 2006 01 03.
58. Бильчак В.С., Захаров В.Ф. *Региональная экономика*. – Калининград, 1998.
59. Уткин Э.А., Денисов А.Ф. *Государственное и региональное управление*. Учебное пособие М.: ИКФ «ЭКМОС», 2002.

Priedai

1 priedas. Interreg III

Interreg IIIA. Pasienio bendradarbiavimas.

Ši kryptis yra visos Europos Bendrijų iniciatyvos INTERREG ašis. Apimdama net mažiausius ES regionus, ji yra labiausiai gyvybinga ir praktiška. INTERREG III A tikslas yra skatinti ekonominį ir socialinį bendradarbiavimą tarp kaimyninių šalių pasienio regionų. Šios INTERREG krypties programoms skirta 2/3 viso INTERREG biudžeto. Pasienio bendradarbiavimas gali būti vykdomas tiek regioniniu, tiek vietos lygmeniu. Europos Komisija ir šalys esančios ES narėmis nustatė teritorijas, kurios gali dalyvauti INTERREG programose.

Interreg IIIB. Regioninis/erdvinis (teritorinį) šalių bendradarbiavimas.

Šios krypties programų tikslas yra valstybinių, regioninių ir vietos institucijų bendradarbiavimo pagalba skatinti didesnių Europos regionų integraciją. INTERREG III B apima dideles bendradarbiavimo teritorijas, jungiančias pagal programos prioritetus du, tris ar daugiau šalių arba jų atskirų teritorijų. Iki 2006 m. bus įgyvendinama 13 INTERREG III B programų. Šalys, kurios nėra ES narės, taip pat gali dalyvauti kai kuriose iš šių programų, prieš tai identifikavusios programai tinkamas teritorijas. INTERREG III B dėmesys bus sutelktas ties tarptautinio planavimo, analizės ir plėtros veiklomis.

Interreg IIIC. Tarpregioninis bendradarbiavimas.

Šios INTERREG krypties tikslas yra skatinti tarpusavyje nesiribojančių regionų bendradarbiavimą, siekiant sanglaudos ir regionų konkurencingumo augimo. Toks bendradarbiavimo modelis anksčiau buvo skatinamas įvairiais pilotiniais projektais, pvz. Recite, Ecos-Ouverture, Terra ir kt. Šiame programavimo periode pirmą kartą tarpregioninis tarpusavyje nesiribojančių regionų bendradarbiavimas yra remiamas INTERREG iniciatyvos. Tokiam regionų bendradarbiavimui skirta 6 proc. viso INTERREG biudžeto. Nepaisant to, kad INTERREG III C iniciatyva yra bendra visai Europai, ji yra įgyvendinama per 4 regionines programas. Kiekviena iš šalių, esančių ES narėmis ar jos dalis, priklauso vienai iš šių programų. Šalys, kurios nėra ES narės, taip pat gali dalyvauti programoje.

2 priedas. BPD įgyvendinimas pagal regionus, (mln. Lt)

Regionai	Pateikta paraiškų	Atrinkta paraiškų	Pasirašyta sutarčių
	prašomos paramos bendra suma	skiriamos paramos bendra suma, mln. Lt	skiriamos paramos bendra suma, mln. Lt
Iš viso:	7892.322	1956.716	1803.506
Alytaus	456.457	98.530	95.28
Kauno	1397.267	223.158	197.813
Klaipėdos	767.035	160.407	115.258
Marijampolės	317.902	95.140	90.365
Panevėžio	500.463	88.613	73.94
Šiaulių	649.658	151.264	133.525
Tauragės	176.609	46.644	42.933
Telšių	182.138	25.648	24.913
Utenos	228.681	29.021	25.576
Vilniaus	3216.112	1038.291	1003.903

3 priedas. Bendrasis vidaus produktas 1998-2004 m. (mln. Lt.)

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Alytaus regionas	1976,6	1989,5	2024,1	2099,2	2158,3	2210,1	2376
Kauno regionas	8863,4	8576	8858,3	9566,3	9841,7	10963,3	12026,5
Klaipėdos regionas	5267,9	5204,3	5713	5930	6244,3	6716,2	7158
Marijampolės regionas	1864,3	1621	1814,3	1779,6	1868,1	2109,5	2201,8
Panevėžio regionas	3653,1	3317,6	3571,9	3721,4	3868,5	4047	4512,2
Šiaulių regionas	3773,7	3668,8	3776,8	3835,9	4086,8	4517,3	4981,6
Tauragės regionas	956,8	1000,8	1087,2	1138,2	1159,5	1182,4	1320,3
Telšių regionas	1942,5	1910,7	2015,2	2173,4	2239	2482,4	2883,2
Utenos regionas	2165,1	2155,9	2076,8	2158,8	2275	2546,2	2722,5
Vilniaus regionas	13914	13914,8	14910,7	16160,1	18207,3	19997,4	22258

4 priedas. Regionų sukurta BVP dalis 1998-2004 m. (proc.)

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Alytaus regionas	4,5	4,6	4,4	4,3	4,2	3,9	3,8
Kauno regionas	20	19,8	19,3	19,7	18,9	19,3	19,3
Klaipėdos regionas	11,9	12	12,5	12,2	12	11,8	11,5
Marijampolės regionas	4,2	3,7	4	3,7	3,6	3,7	3,5
Panevėžio regionas	8,2	7,7	7,8	7,7	7,4	7,1	7,2
Šiaulių regionas	8,5	8,5	8,2	7,9	7,9	8	8
Tauragės regionas	2,2	2,3	2,4	2,3	2,2	2,1	2,1
Telšių regionas	4,4	4,4	4,4	4,5	4,3	4,4	4,6
Utenos regionas	4,9	5	4,5	4,4	4,4	4,5	4,4
Vilniaus regionas	31,4	32,1	32,5	33,3	35	35,2	35,6

5 priedas. BVP vienam gyventojui 1998-2004 m. (tūkst. Lt.)

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Alytaus regionas	10,3	10,5	10,7	11,2	11,6	11,9	12,9
Kauno regionas	12,4	12,1	12,6	13,7	14,1	15,8	17,5
Klaipėdos regionas	13,5	13,4	14,8	15,4	16,2	17,5	18,7
Marijampolės regionas	9,7	8,5	9,6	9,4	9,9	11,3	11,8
Panevėžio regionas	11,9	10,9	11,8	12,4	13	13,7	15,4
Šiaulių regionas	10	9,8	10,2	10,4	11,1	12,4	13,7
Tauragės regionas	7	7,4	8,1	8,5	8,7	8,9	10
Telšių regionas	10,7	10,6	11,2	12,1	12,5	13,9	16,2
Utenos regionas	11,3	11,4	11,1	11,6	12,4	14	15,1
Vilniaus regionas	16,1	16,2	17,5	19	21,5	23,6	26,2

6 priedas. BVP vienam gyventojui, palyginti su šalies vidurkiu, 1998-2004 m. (proc.)

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Alytaus regionas	82,3	85	81,9	80,2	77,1	72,5	71,1
Kauno regionas	98,9	98	95,9	97,9	94,2	96,1	96,1
Klaipėdos regionas	107,8	108,8	112,7	110,3	108,5	106,5	102,9
Marijampolės regionas	77,9	69,3	73,2	67,7	66,4	68,6	65,1
Panevėžio regionas	95	88,6	90,4	89	86,6	83,1	84,5
Šiaulių regionas	79,7	79,5	77,5	74,4	74,1	75,2	75,6
Tauragės regionas	56,1	60,1	61,7	60,8	57,9	54,1	55
Telšių regionas	85,5	85,9	85,3	86,7	83,4	84,6	89,3
Utenos regionas	90,2	92,4	84,5	83,4	82,6	85,1	83,2
Vilniaus regionas	129	131,8	133,4	136,3	143,3	143,4	144,3

7 priedas. Tiesioginės užsienio investicijos 1998-2004 m. (tūkst. Lt.)

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Alytaus regionas	171585	211893	218370	146987	141241	189603	170608
Kauno regionas	792675	1042477	1211079	1310554	1573398	1849437	1886866
Klaipėdos regionas	850725	1037772	1145330	1294610	1361861	1547391	1743289
Marijampolės regionas	20806	20862	26736	61261	73624	1547391	1743289
Panevėžio regionas	334743	382693	381545	453063	459817	678490	728288
Šiaulių regionas	147408	143790	155246	165846	179102	187185	193758
Tauragės regionas	17674	24800	21528	19522	14551	22567	21495
Telšių regionas	115108	166028	85972	17101	555714	767907	1171594
Utenos regionas	91212	95217	109268	204975	335274	251665	218426
Vilniaus regionas	3959258	5126587	5982185	6988014	8489212	8127005	9946271

8 priedas. Tiesioginės užsienio investicijos vienam gyventojui 1998-2004 m. (Lt)

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Alytaus regionas	898	1118	1162	784	758	1026	933
Kauno regionas	1110	1471	1725	1874	2260	2675	2751
Klaipėdos regionas	2182	2675	2966	3363	3547	4038	4561
Marijampolės regionas	109	110	142	325	392	419	604
Panevėžio regionas	1094	1264	1271	1515	1545	2299	2491
Šiaulių regionas	391	385	419	449	488	514	537
Tauragės regionas	130	184	160	146	109	170	163
Telšių regionas	635	920	478	95	3102	4311	6619
Utenos regionas	478	505	586	1109	1831	1390	1220
Vilniaus regionas	4604	5990	7032	8232	10010	9581	11721

9 priedas. Užimtumo lygis, viso 1998-2004 m. (proc.)

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Alytaus regionas	61	54,7	55,5	52,8	53,3	54,5	55
Kauno regionas	62,1	60,7	57,2	57,4	59,6	59,9	62,9
Klaipėdos regionas	64,2	62,1	60,9	59,2	60,9	60,1	60,4
Marijampolės regionas	66,4	65,5	59,5	54,4	62	63,5	62,4
Panevėžio regionas	61	62,5	61,7	59	60,9	60,6	59,4
Šiaulių regionas	62,2	60,4	57,3	55,2	57,4	59,5	58,2
Tauragės regionas	64,1	63	63,7	57,7	64,3	66,2	62,3
Telšių regionas	61,1	61,2	58,2	55,2	60,1	60,7	60,6
Utenos regionas	64,8	60,3	54,9	57,4	58,5	57	57,8
Vilniaus regionas	61,1	62,3	59,3	58,1	59,9	63,8	63,2

10 priedas. Vidutinis mėnesinis bruto darbo užmokestis šalies ūkyje 1998-2004 m. (Lt)

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Alytaus regionas	842	887	849	862	884	912	-
Kauno regionas	864	914	885	909	944	992	-
Klaipėdos regionas	948	993	976	966	989	1060	-
Marijampolės regionas	753	770	786	780	819	847	-
Panevėžio regionas	850	879	887	879	908	940	-
Šiaulių regionas	805	811	800	801	817	871	-
Tauragės regionas	720	793	766	754	766	807	-
Telšių regionas	935	1007	982	940	984	1059	-
Utenos regionas	981	1031	1011	1037	1066	1111	-
Vilniaus regionas	1063	1138	1118	1145	1178	1249	-

11 priedas. Gyventojų migracija 1998-2004 m.

	1998		1999		2000		2001		2002		2003		2004	
	Atvyko	Išvyko	Atvyko	Išvyko	Atvyko	Išvyko	Atvyko	Išvyko	Atvyko	Išvyko	Atvyko	Išvyko	Atvyko	Išvyko
Alytaus regionas	4033	5622	4005	5461	3128	4255	2344	2408	2077	2348	3332	4189	3718	4838
Kauno regionas	13104	17780	12072	17039	9330	14677	8583	9695	8645	9852	11980	14771	12319	15935
Klaipėdos regionas	7633	9648	5910	7686	4335	6427	4222	4840	4810	5127	7555	7646	8140	8579
Marijampolės regionas	2983	4260	2135	2977	1759	2496	1711	1812	2172	2310	2858	3232	3128	3762
Panevėžio regionas	6365	8798	6083	8662	4760	6594	4337	4554	4065	4365	5166	6328	5077	6595
Šiaulių regionas	8728	11739	7691	10563	6125	8662	4981	5275	4804	5491	5960	7907	6685	8747
Tauragės regionas	2640	3787	2448	3167	1951	2518	1678	1529	1703	1763	2122	2427	2461	3029
Telšių regionas	3830	4844	3636	4553	2738	3334	2932	3031	2726	2781	3744	4365	3903	4757
Utenos regionas	4096	5476	4096	5480	3342	4721	2916	3367	2991	3388	3448	4145	3610	4445
Vilniaus regionas	11990	15570	10468	13695	8055	12145	8462	8214	10151	8695	15959	13418	15598	13564